

Борислав М. Радојковић

ДРЖАВА КРАЉА СВЕТОПЕЛЕКА И ЊЕГОВИХ ПОТОМАКА

I — Држава краља Светопелека, како се прича у Летопису попа Дукљанина, простирала се од Валдевина (Винодола) до Бамбалоне (Драча) и од Монс Пини-а (Борје Планине) до Лалие и Лаба (Липљана и реке Лаба).¹ Ту државу није створио краљ Светопелек, он је њу наследио од својих предака. А творци те државе били су готски краљеви Остроилус и његов син Сенулад. Остроилус је, каже се, освојио Далмацију и Превалитану, а Сенулад Трансмонтану. Тако би се границе Сенуладове државе, каже се, пружале од Валдевина до Полоније (Драча), обухватајући како приморске тако и загорске крајеве. Краљ Светопелек извршио би само реорганизацију те државе. Ова реорганизација државе била би извршена у вези са покрштавањем краља Светопелека и његових народа. У тексту се каже да је покрштавање краља Светопелека и његових народа извршио сам словенски апостол Ђирило (филозоф Константин), који је, на позив папин да га посети, путујући за Рим прошао кроз државу краља Светопелека, задржао се код њега, преобратио га у хришћанску веру и крстио њега и сав народ његове државе. Пут филозофа Константина у Рим, на позив папин, јесте стваран историјски догађај, који се могао догодити око год. 867/68. Тако је писац текста покрштење краља Светопелека везао за један стваран историјски догађај. Тиме је он дао један хронолошки податак, податак о времену када је постојала Светопелекова држава и када је он у њој владао. А затим се даље у тексту прича да је краљ Светопелек сазвао велики сабор свих народа своје краљевине («*Rex iussit congregari... omnes populos terrae et regni sui*»). А то би значило, пошто би се радило о једној средњовековној држави, да би то морао бити сабор главара, великаша и других угледних људи из свих народа његове државе. Сабор би био одржан у Далми (Дувну). На позив и молбу краљеву, каже се, на сабор су дошли и изасланици које су послали папа Стефан и грчки цар Михаило. Грчки цар Михаило о коме је овде реч морао је бити Михаило III Аморијски, који је владао од 842—867. год.

¹ Ф. Шишић, Летопис попа Дукљанина, САН, Посебна издања, Београд, 1928, гл. IX.

и био савременик филозофа Константина. Писац је тако повезао временски држање овог сабора са једном познатом историјском личношћу. На тај начин, писац нам је дао и други хронолошки податак о владању краља Светопелека и о постојању његове државе. Када су се сви саборници сакупили, прича се даље, по заповести папског изасланика кардинала Хонорија («iussu Honorii...») и краља Светопелека, образован је један синод од Латина и Словена («tam latina quam et sclavonica lingua qui loquebantur»). На синоду се расправљало о божанским законима, о уређењу цркве, о краљевој власти и о државној управи. А прочитане су и старе латинске и грчке привилегије о подели на провинције и крајеве, које су послали папа и грчки цар. Одлуке синода примљене су на знање од стране краља и сабора («Et placuit regi et cuncto populo»). И тиме је био рад синода, који је трајао 12 дана, завршен. По завршетку синода, папски изасланик кардинал Хонорије са друга два кардинала и са римским епископима крунисао је Светопелека за краља, и то по римском обичају, јер је Светопелек и пре тога био краљ и морао је бити закраљен по словенском паганском обичају. Затим је краљ наредио да се посвете нови архиепископи, један у Салони а други у Диоклији. Посвећени су и многи епископи и освећене многе цркве које су биле разорене и сада обновљене. Затим је краљ Светопелек наставио рад са сабором на новој организацији државе и цркве. На сабору су прочитане старе привилегије латинске и грчке које су биле прочитане и на синоду «audientibus cunctis populis»), и извршена је нова подела државе на провинције, као и нова организација цркве. А затим су изабране старешине провинција и крајева, којима је краљ Светопелек прописао права и дужности. Тиме је рад сабора био завршен. А када је све то свршено, каже се, кардинали и епископи и изасланици цареви вратили су се у своја места. А исто тако новопостављени банови и жупани са свима саборницима («cum universo populo») отишли су сваки у своју провинцију и свој крај. А краљ Светопелек? Интересантна је ствар да је писац текста за све учеснике сабора рекао куда су отишли после завршеног сабора, а само за краља Светопелека то није рекао. Сада да видимо изближе како је краљ Светопелек извршио нову поделу државе на провинције. После смрти краља Сменулада, каже се, завладао је његов син краљ Селимтир, који је напустио земљу Словенима. У међувремену од готске државе постала је словенска држава. Држава краља Светопелека била би дакле несумњиво словенска држава. Краљ Светопелек хтео је сада да изврши нову поделу државе и да да нове називе провинцијама. Тако је краљ Светопелек јадрански речни слив назвао Приморјем, а дунавски речни слив назвао је Србијом. Затим је Приморје поделио на две провинције. Провинцију која се пружала од Далме до Валдевина, а која се дотле звала Доњом Далмацијом, краљ је назвао Белом Хрватском. А провинцију која се пружала од Далме до

Бамбалоне, а која се дотле звала Горња Далмација, краљ је сада прозвао Црвеном Хрватском («*Croatiam Rubream voca vit*»). А речни слив Србију, који се дотле звао Трансмонгана, такође је поделио на две провинције. Ону која се простирала од Монс Пини до Дрине назвао је Босном. А ону која се простирала од Дрине до Лаба назвао је Рашком. Када је на тај начин краљ Светопелек створио нову поделу на провинције и заменио стара имена провинција новим, словенским именима, извршио је и ново устројство цркве. Са пристанком папских легата краљ Светопелек је поставио салонитанску цркву митрополијом Доње Далмације и одредио епископије које ставља под њену управу. Сличним начином краљ Светопелек и папски легати поставили су, на основу старих привилегија, Диоклитанску цркву за Митрополију Горње Далмације, и одредили су јој епископије потчињене њеној управи. Црквено-политичка подела задржала је старе називе: Доња и Горња Далмација. Најзад је краљ Светопелек устројио унутрашњу управу, поставивши свакој провинцији, бана, жупане и сатнике. После ове реформе своје државе краљ Светопелек, каже се владао је својом државом још 40 година. И најзад, да видимо која је провинција у његовој држави морала бити главна провинција, у којој би морала бити и Светопелекова престоница. Као главна област Остроилусове и Сенуладове готске државе наведена је Превалитана. У тексту се каже да је Остроилус заузео целу Далмацију и приморске крајеве и да се настанио у Превалитанском крају («*resedit in regione Praevalitana*»). А као њихова престоница наводи се Превалитански град («*cum paucis in Praevalitana urbe*»)². Када је писац, поред израза «*Constantinopolitana urbs*» који помиње на истом месту («*imperator Constantinopolitanae urbis*»), употребио и израз «*Praevalitana urbs*», онда је он тиме свакако хтео да каже да је Превалитански град био главни град Превалитане, владарска престоница, као што је то био Константинопол речким владарима. Ако би тако било, онда би главни град Превалитане и престоница готских владара морао бити свакако Скадар. А престоница краља Светопелека свакако би морала бити Диоклија, јер је краљ Светопелек, каже се, у том граду, у цркви св. Марије, и сахрањен. А у тој истој цркви крунисан је, како се у тексту каже, за краља његов син Светолик. Интересантно је да писац на том месту није употребио израз «*in Dioclia*», као што је учинио тамо где говори о посвећивању архиепископа, него је употребио израз „Дукљански град“ («*in civitate Dioclitana*»), слично изразу „Превалитански град“. Главна област државе краља Светопелека морала би стога бити Горња Далмација са Превалитаном. У прилог тога говори још и та околност што је Горња Далмација, када се Светопелекова држава распала, тј. када су се од ње одвојиле Бела Хрватска, Босна и Рашка, остала као остатак и продужетак Све-

² Ф. Шишић, Летопис, стр. 295. Шишић мисли да је реч *urbs* Луцијева грешка и да треба ту да стоји реч *regio*.

топелекове државе. Владар Горње Далмације и Превалитане Предимиру остао је као даљи носилац и наследник Светопелекове краљевске власти («cepit totam Croatiam Rubeam et coronatus est rex»).³ Краљевство је дакле остало на Предимиру и његовим потомцима. Горња Далмација са Превалитаном морала би дакле бити главна, кореница област у Светопелековој држави и Диоклија би морала бити његова престоница.

Из досад изложеног произлазило би да је писац овог текста приказао државу краља Светопелека као велику и јединствену словенску државу, састављену од више народа, која би постојала последњих деценија IX века. А сабор би писац приказао као велики сабор свих народа Светопелекове државе, одржан у време владе грчког цара Михаила III. Време одржања тог сабора морало би пасти најдаље у последњу годину Михаилове владе, тј. 866/67. Како би краљ Светопелек живео и владао још 40 година после тога, то би његова влада пала тако до год. 906/7. Историјски извори, међутим, не знају да је у то време постојала нека велика словенска држава која би се простирала од Винодола до Драча и која би обухватала све оне народе који су живели на тој територији. Из поузданијих грчких извора знамо да је Србија у то време била засебна, самостална држава, под својим владарима (Мутимиром, Прибиславом и Петром Гојниковићем), а не провинција неке друге словенске државе, на простору од Винодола до Драча. На једном другом месту каже се, у грчком извору, како су Хрвати, Срби, Захумци, Требињани, Дукљани и Неретљани, користећи се слабостију ромејских владара, а нарочито за време владе Михаила Аморијског, збацили узде римског царства и постали самосвојни и самовласни, и никоме подложни. А затим се каже како је цар Василије дао те народе покрстити, уколико они то нису били, и поставио им за владаре оне које су сами хтели и изабрали.⁴ Из овог писања се види да су на територији Горње Далмације постојале мање словенске државе, које су за време владе грчког цара Михаила II Аморијског збациле грчку врховну власт, али да су касније, за време владе цара Василија, опет потпале под грчку власт. Да не идемо даље, ово су довољни докази да оно велико Словенско краљевство — *Sclavorum regnum* — које би обухватало у своје границе поред Беле Хрватске, Босне, Рашке и Захумску, и Требњску и Дукљу, тј. Горњу Далмацију, као своје провинције, последњих деценија IX века, није могло постојати. Из тога даље произлази да је то Словенско краљевство, тај *Sclavorum regnum*, измишљена држава а не историјска стварност. Исто тако није могао постојати ни онај сабор у Далми. Писац је тај сабор представио као државни сабор, као сабор једне конкретне државе. А како би могао постојати сабор једне

³ Летопис, стр. 324.

⁴ Ф. Рачки, Југосл. акад. књ. VII, п. 338. — Др Н. Томашин, Живот и дјела цара Константина Порфирогенита, стр. 64.

конкретне државе кад нам историјски извори посредно кажу да та држава и тај краљ нису постојали? А из тога факта произлази да су и та држава, и владар те државе и сабор те државе само изум, умна творевина писца тог текста. Писац текста, када је овако смишљено и систематски и детаљно конструисао ту своју измишљену државу, тај свој велики *Sclavorum regnum*, морао је имати неку своју сврху, којој је овакво његово писање имало да послужуи.

Сад да видимо докле је, у тексту Летописа, постајало ово измишљено велико Словенско краљевство, у границама Светопелековог краљевства. Из текста Летописа се види да је то Словенско краљевство постојало и после смрти краља Светопелека и да је трајало за све време владања његових потомака, све до краља Павлимира, односно до његове смрти. Краљ Павлимир би био последњи потомак Светопелеков који би имао у својој власти онакву државу какву је имао краљ Светопелек. После смрти краља Павлимира то велико Словенско краљевство престало би да постоји. Писац је расформирао ту своју измишљену државу, и то на тај начин што је представио како се то велико Словенско краљевство распало услед унутрашње буне њених управљача провинција, банова, настале после смрти краља Павлимира. Тај распад великог Словенског краљевства писац ставља у време неку годину пре смрти бугарског цара Петра, дакле неку годину пре 969. год. Дакле већ пре те године цела Горња Далмација била би у власти Предимировој. Предимира је писац представио као крунисаног краља. И тако је писац онај свој велики *Sclavorum regnum* који је створио у IX глави Летописа свео на *Sclavorum regnum* од четири области: Дукље, Требињске, Захумске и Подгорја, тј. на онај *Sclavorum regnum* који поп Дукљанин помиње у предговору свог Летописа, а о којем је он стварно, као што ћемо касније видети, и писао у свом Летопису. На тај начин је писац своје писање у глави IX довео у везу и склад са Дукљаниновим писањем. Бела Хрватска са Босном одвојила би се и постала засебна држава. Рашка би се такође одвојила и постала засебна држава. Тако је писац четири провинције свог великог *Sclavorum regnum* претворио у три самосталне државе.

Велико Словенско краљевство писац је представио да је постојало и за све време првих седам деценија X века. Тако би оно трајало у непромењеним државним границама тобож неких 100 година, од друге половине IX па до друге половине X века (око 969. год.). Међутим, историјски извори нам посредно кажу да такво Словенско краљевство није могло постојати ни у тих седам деценија X века, јер је велики жупан Србије Часлав имао, неких 30 година X века (931—960), у својој непосредној или посредној власти, највећи део територије тог тобожњег краљевства. А прве две и по деценије X века у Србији су владали велики жупани Петар Гојниковић, Павле Брановић и Захарије Прибисављевић. А на територији Горње Далмације имао је своју др-

жаву, у првој половини X века (о. 912—930. год.), и кнез закумски Михајло Вишевић, који је, како се сматра, имао под својом врховном влашћу и Требињску и Дукљу. И стога морамо доћи до закључка да велико Словенско краљевство Светопелекових потомака није било историјска стварност, него само једно измишљено краљевство.

II — У садашњем тексту Летописа попа Дукљанина могу се јасно разликовати два дела. Први део, од гл. I па до гл. XXIX закључно, сачињава једну целину. У том делу говори се прво о великој готској, а затим о великој словенској држави, о њеном постанку, трајању и распаду. У другом делу Летописа, од гл. XXX па до краја, говори се о владарским личностима и о догађајима из прошлости кнежевине односно краљевине Дукље, и то почев од краја X века, од године смрти бугарског цара Петра, 969. год., односно од освајања бугарске и српске државе од стране грчког цара Јована Цимискије о. год. 971. Ово постојање два дела у Летопису попа Дукљанина намеће нам питање да ли је Летопис — попа Дукљанина дело једног писца, или је дело два писца, односно намеће нам се питање да ли је први део Летописа дело неког старијег писца, које је поп Дукљанин унео у свој спис, са местимичним изменама, или је и тај први део дело попа Дукљанина, али местимице прерађен, у мањој или већој мери, од стране неког потоњег писца. Прво мишљење заступа у новије време специјално М. Медина у својој расправи „Како је постао Љетопис попа Дукљанина“* (Види напомену на крају чланка) Ако би се уопште могло говорити о некој другој хроници у оквиру Дукљанинове хронике, онда би се могло говорити само о хроници оног великог Словенског краљевства, Sclavorum regnum-а краља Светопелека и његових потомака, које је представљено као да је трајало неких сто година. А целина тога дела Љетописа тако је видљива да се може спорити. Међутим, та је држава, као што смо видели, била изум неког потоњег писца, који је прерадио оригинални Дукљанинов текст, ради сврхе коју је имао пред очима. Из досад изложеног произлази, дакле, да поп Дукљанин у своју Књижницу о Готима, односно у свој *Libellus Gothorum*, није унео никакву другу, туђу хронику, те према томе остаје само она друга могућност, да први део садашњег Летописа попа Дукљанина представља прераду Дукљанинова текста, извршену од стране неког другог потоњег писца.

Ако је сада и први део Летописа Дукљанинов, онда се поставља питање о чему је морало бити речи у првобитном тексту тог првог дела Летописа. У другом делу Летописа поп Дукљанин пише неоспорно о историјској прошлости кнежевине односно краљевине Дукље (Зете), и то почев од краја X века 969/71. год. А о чему би онда могло бити говора у првом делу Летописа ако не о старијој, претходној историјској прошлости кнежевине Дукље? Јер свакако поп Дукљанин није могао да пише о историјској прошлости кнежевине односно краљевине Дукље и да започне писање

те прошлости са год. 969, кад је та земља имала и своју ранију историјску прошлост. Он је дакле морао почети свој Летопис писањем о личностима и догађајима из те раније прошлости. А саставни делови дукљанске државе, деоне кнежевине Требињска и Захумска, пре него што су постале саставни делови те државе, биле су самосталне државе, и имале су своју ранију историјску прошлост. И о историјској прошлости тих двеју земаља морало је бити речи у првом делу Летописа. Ако би тако било, онда би имена те две земље морала бити споменута у том првом делу Летописа. Те земље се стварно и спомињу под својим именима, и то као саставни делови, односно деоне кнежевине, једне државе, и то у XXX глави. После самовладе кнеза Предимира наступио би случај деонот владања, јер би Предимир, како Летопис каже, имао четири сина. Најстарији син Хвалимир имао би у својој непосредној власти деону кнежевину Зету и врховну власт над целом државом. Други син би добио у власт деону кнежевину Требињску, трећи деону кнежевину Захумску и четврти деону кнежевину Подгорје. Пошто је најстарији син добио Зету, то је Зета морала бити коренита земља. Хвалимирова држава морала је бити зетска (дукљанска) држава. Као што видимо, Требињска и Захумска помињу се под својим именима тек у другом делу Летописа, и то као делови друге државе. У првом делу Летописа помиње се само Требињска као засебна држава, а Захумска се не помиње. А и Требињска се помиње тек у XXVIII глави, после распада оне велике словенске државе. Непомињање Требињске и Захумске раније, за време трајања Словенског краљевства („Sclavorum regnum“-а) потпуно је разумљиво. Докле год је постојало ово краљевство, оне нису ни могле бити споменуте под својим именима, јер је та велика словенска држава знала само за провинције, и то само за четири провинције: Белу Хрватску, Босну, Рашку и Црвену Хрватску. Услед тога, они стварни историјски догађаји о којима је било речи у Летопису и који су се одиравали у Требињској и Захумској, као самосталним државама, у IX и X веку представљени су или као да су се одиграли у једној од оне четири провинције или није уопште речено где су се одиграли. Имена Захумске и Требињске морала су стога бити или строго изостављена или замењена именом једне од оних провинција. Што Захумска и Требињска нису у првом делу Летописа споменуте под својим именима, то дакле никако не може да значи да у првом делу Летописа није било речи о њима, односно о догађајима који су се у њима одиграли. У првом делу Летописа Требињска се помиње само у гл. XXVII, и то као један крај земље, а Захумска се помиње у гл. IX, и то као црквено-политичка територија, као епископска епархија.

III — Поп Дукљанин је писао о прошлости кнежевине Требињске прво на основу прикупљене традиције, на основу причања старих људи, како се у предговору Летописа каже. У Тре-

бињској, у народу, морала је још живети успомена на великог жупана Србије Часлава и требињског кнеза Радослава, и њихову борбу, и у време када је поп Дукљанин писао своју Књижицу о Готима. То је био догађај који се могао одиграти најдаље неких 250 година пре тога времена. То није дакле био догађај из неке сасвим давне прошлости, па да је успомена на њега могла сасвим избледети. А она није могла избледети и из тога разлога што је успомена на тај догађај била чврсто везана за један тачно одређени терен и извесна обележја на њему, што је чувало ту успомену од заборава. У Летопису се наиме каже како је владар Радослав бежећи испред Часлава дошао у место звано Ласта, и видевши да ни ту није био сигуран, да је препливао са неколико својих људи до једне стене која се недалеко од обале налазила у мору, и иза ње се сакрио. А затим је одатле прешао бродом у Апулију, а одатле отишао у Рим. Од тога времена, каже се у Летопису, та стена је прозвана „Радослављев камен“ («Radaslavi samich».)⁵ Борба између великог жупана Србије Часлава и требињског кнеза Радослава морала је бити крупан догађај из историје кнежевине Требињске. Та борба је значила пропаст кнежевине Требињске, уништење њене државне самосталности. Такав се догађај морао знати и памтити у народу стотинама година. Она борба коју је водио унук Радослављев, требињски кнез Павлимир, са рашким владаром, наследником Часлављевим у власти, оне битке, на Лиму и Ибру морале су бити у тесној вези са овом борбом између Часлава и Радослава. Онај поход требињског кнеза Павлимира на Рашку и освајање Рашке морали су бити само одмазда, освета Радослављевог потомка за Часлављев напад и освајање Требињске. Та повезаност догађаја је доказ да се ради о стварним, историјским догађајима. Зар би се све то могло одбацити као нешто измишљено? Свакако да не. Измишљено је само то да је Радослав био краљ оне велике словенске државе која није постојала ни пре ни после њега. И измишљено је и то да је Часлав био син Радослављев. И једно и друго потиче из пера оног писца који је прерадио први део Дукљаниновог Летописа и створио ону велику словенску државу.

⁵ Летопис, стр. 315. Ф. Шишић пишући о овоме каже ово: Пред Лаством — варошица на обали морској између Будве и Бара, данашњи Петровац — има у мору, у удаљености отприлике од једног километра, два оштра гробена, један тик другог. Страна окренута к отвореном мору положита је и доста пространа, тако да на њој може да нађе места више људи; страна пак окренута копну диже се у висину тако да потпуно скрива прву страну очима оних који су на копну. Летопис, стр. 437/38.

То не потиче дакле од попа Дукљанина, који је, како ћемо видети, тачно знао и ко је био Часлав и ко му је био отац.⁶

Поп Дукљанин није могао све догађаје и владарске личности из требињске прошлости сазнати само путем народне традиције, нарочито не оне из најдавније прошлости. Он је морао понешто сазнати и из читања. И у Летопису има доказа да је он неке ствари и сазнао на тај начин. У Летопису има места из којих се може видети да је попу Дукљанину био познат спис Константина Порфирогенита *De administrando imperio*, и да се је он њиме користио при писању своје Књижнице о Готима. То се, на првом месту, види из оног текста Дукљаниновог где он пише о заснивању града Дубровника. А о заснивању града Дубровника писао је и Константин Порфирогенит у свом спису. Нећемо улазити у то питање ко је засновао град Дубровник и када. Нас интересује само то да су и Константин Порфирогенит и поп Дукљанин дали етимолошка тумачења назива града. Константин Порфирогенит каже да се град Раусиј на ромејском језику тако зове зато што се диже поврх стрмени. А стрмен се на ромејском језику каже лау. Отуда су се и становници тога града прозвали Лаусеји, тј. становници на стрмени. Али уобичајена навика, која често квари имена изменом слова, променила је тај назив и назвала их Раусеји. — А поп Дукљанин каже да је град саграђен на високим стрменим обалама које Епидавријанци зову на свом језику лаус. И отуда је овај град прозван Лауситум, који је после, стављањем

⁶ Кад је прерађивач Летописа створио своју велику и јединствену словенску државу, он је од свих владарских личности које су у Летопису биле споменуте, повезујући их генеалогском везом отац-син, или брат-брат, створио и јединствено генеалогско стабло. Тако је у то велико генеалогско стабло укључио и великог жупана Србије Часлава, о коме је морало бити речи у првобитном тексту Летописа, уметнувши га између требињског кнеза Радослава и његовог сина Петрислава, и тако је Часлава представио као сина Радослављевог. И тако је Часлављеву борбу против Радослава за освајање власти у Требињској представио као борбу сина против оца за претимање краљевске власти у оној великој словенској држави. А гонење Радослава од стране Часлава, свакако после изгубљене битке са Чаславом, представио је као прогонство свога оца Радослава из земље, ради заузећа његове власти. И најзад погибију Часлављеву у боју са Мађарима објаснио је као казну за грех учињен према својој оцу. А какве су биле последице овог укључивања Часлављева у јединствено генеалогско стабло? Уметањем Часлава између Радослава и сина му Петрислава и предствљањем да се Радославу сину Петриславу родио из другог брака, и то тек после погибије Часлављеве, прерађивач је створио једну хронолошку немогућну ситуацију. Од Часлављеве смрти о. 960. год. па до смрти требињског кнеза Павлимира, унука Радослава од сина му Петрислава, прошло би само око 8 година (960—968), будући је дукљански кнез Предимир завладао Требињском већ пре 969. год., године смрти бугарског цара Петра, а после Павлимирове смрти. У том размаку времена од 8 година имао би се родити Радославу син Петрислав, па би овај одрастао, оженио би се и добио сина Павлимира, који би одрастао и преузео власт у Требињској и водио два рата, један са рашким великим жупаном, а други са Мађарима. Ова немогућна хронолошка ситуација јасно сведочи да је Дукљанинов текст прерађен. Прича о Радослављевој другој женидби морала је стога бити уметнута од стране прерађивача.

слова р наместо л, назван Раусиум. Сличност у тумачењу, а нарочито она што се односи на замену слова, толико је велика да је, по нашем мишљењу, оправдан закључак да је поп Дукљанин преузео то тумачење из Константиновог дела. Поврх овог тумачења које је поп Дукљанин дао по Порфиригениту, он је дао и своје етимолошко тумачење словеноког назива града. Он изводи назив Дубровника из речи дубрава (шума), јер су Епидавријци који су га градили дошли из дубрава (шума), где су пребивали. Ф. Шишић пише, говорећи о овој сличности у писању између К. Порфиригенита и попа Дукљанина, следеће: „То се може, вели Шишић, само тако објаснити, да је буди поп Дукљанин употребио цара Константина Порф., буди да су оба писца црпала из једнога истога врела. На прву комбинацију мислим да никако није могућно ни помислити већ због тога, што би то било управо једино место у оба писца, која показују читу и непорециву сродност. Остаје нам дакле само она друга комбинација, то јест, и цар Константин Порф. и поп Дукљанин служили су се на томе месту истим извором — неким старим записом дубровачкога постања“.⁷

— Ја бих на ово писање Шишићево имао да учиним следеће примедбе: 1) Не игра улогу, при овом питању, само број, него и други фактори, а нарочито степен сличности у писању и могућност употребе података. Један писац неоспорно може да узме из дела другог писца и само једно место. За питање да ли је неки писац преузео извесно место из дела другог писца не може број да буде одлучујући фактор. Одлучујући фактор је свакако степен сличности у писању. Ако је сличност у писању толико велика да иде до истоветности, или ако у писању има нарочито карактеристичних елемената (замена слова л словом р), онда је то довољан доказ употребе дела другог писца, без обзира на број.

2) Да је постојало дело К. Порфиригенита *De adm. imperio*, у време када је поп Дукљанин писао своју Књижицу о Готима, то знамо. То је факт. А да је у то време постојао и неки дубровачки запис, који би садржавао оно етимолошко тумачење (замену слова л са р), то не знамо. То није факт, то је само гола претпоставка Шишићева и ништа више. Да је дакле поп Дукљанин при писању своје Књижице о Готима употребио дело *De adm. imp.*, дакле један спис који је стварно постојао, то је потпуно могућна претпоставка. Али да је поп Дукљанин при писању свога дела употребио неки дубровачки запис, са оним етимолошким тумачењем за који не знамо ни да ли је уопште и постојао, то није потпуно могућна претпоставка. Јер ако тај запис није постојао, онда је та претпоставка немогућна. Према томе, већа је могућност и вероватноћа да је поп Дукљанин, при писању свога дела, употребио дело *De adm. imp.*, него да је употребио неки тобожњи дубровачки запис. То је, без сумње, неоспорна и непобитна ствар.

3) Ово етимолошко тумачење није једино место

⁷ Летопис, стр. 319, 320, 145, 146. Ст. Станојевић и В. Ђоровић, Одабрани извори за српску историју, стр. 69, 70.

које сведочи за употребу дела *De adm. imp.* Има у Летопису попа Дукљанина и других места која говоре за употребу тога дела, и у вези са тим местима ово етимолошко тумачење добија снагу потпуног доказа о употреби Константиновог дела *De adm. imp.*

Тако, у делу *De adm. imp.* се каже да је Србија обухватала Рашку и Босну. А у Летопису попа Дукљанина каже се то исто, тј. да су Рашка и Босна биле две провинције Србије. Сличност у казивању је потпуна. У гл. XIV поп Дукљанин говори о Владимиру као о владару Србије, а К. Порфирогенит говори о Властимиру као о владару Србије, што је очевидно исто. У гл. XIX поп Дукљанин говори о Прибиславу. А то је могао бити само велики жупан Србије, син Мутимиров, о коме говори и Константин Порфирогенит. И најзад, поп Дукљанин говори о владару Чаславу, о коме говори и Константин Порфирогенит. Има и других места у Летопису која говоре за употребу дела *De adm. imp.*, а о којима ћемо говорити касније. Одбацимо ли сад оно да је Владимир био владар оне велике Словенске краљевине, онда остаје то да је Владимир био владар Србије, тј. да је то био велики жупан Србије Властимир. А откуд би дошло то да је поп Дукљанин у овом делу Летописа где је говорио о требињским владарима Радославу и Павлимиру Белићу писао и о великом жупану Србије Властимиру? И то се може објаснити само Дукљаниновим познавањем Константинова дела, а наиме у делу *De adm. imp.* Константин Порфирогенит пише да је владар Србије Властимир дао своју кћер за жену требињском жупану Крајини Белићу, и да је свога зета уздигао на достојанство владара. Властимир је свакако свог зета Крајину поставио за деоног владара Требињске, која је морала бити у саставу његове државе и у његовој власти. Велики жупан Властимир био би дакле творац владарске власти у Требињској. Поп Дукљанин је морао то сазнати из Константиновог дела и то је морао бити разлог што је он на чело овог одељка где је писао о Требињској и њеним владарима ставио владара Србије Властимира. Ако би тако било, онда би Дукљанинов *Charanimirus* морао бити Константинов Хвалимир (Фалимир), са нетачно преписаним именом услед грешке преписивача Летописа. Повезујући све владарске личности о којима је било говора у тексту генеалошком везом, прерађивач је овог Хвалимира, сина Крајине Белића а унука Властимирова по кћери, представио као Властимировог сина. К. Порфирогенит каже да је овај Хваламир имао сина Цуцимира — свакако нетачно забележено име Цветимир — и како је попу Дукљанину било познато Константиново писање, то је Дукљанинов *Prepimirus*, чије је име морало бити искварено у преписивању, морао бити иста личност са Константиновим Цуцимиром (Цветимиром). Ако би тако било, онда би Цветимир морао бити наследник Хвалимиров у владарској власти, док би Тврдослав, Остривој и Толимир морали бити деони владари које је прера-

ђивач Летописа направио владарима државе и самовладарима. Велики жупан Србије Прибислав био је близак сродник династичке куће Белића. Хвалимирова мати је била тетка Прибиславу (очева сестра). И тако је Хвалимир био Прибиславу брат од рођене тетке. Ако сада одбацимо то да је Прибислав био владар оне велике словенске државе, онда остаје у тексту само то да је Прибислав погинуо у Босни. А Константин Порфирогенит прича да је велики жупан Прибислав, после једне године владања, био збачен са власти од стране Петра Гојниковића, и да је са своја два брата побегао у Хрватску. Вероватно је Прибислав тада, приликом бежања у Хрватску, погинуо у Босни. Са тим би се слагао даље причање Константиново да је после три године из Хрватске напао на Петра млађи брат Прибислављев Бран, а не старији и са власти збачени велики жупан Прибислав. Прибислав дакле у то време мора бити да није био више у животу, пошто би погинуо у Босни. Ову причу о погибији Прибислављевој у Босни морао је поп Дукљанин сазнати свакако из народне традиције.

Поп Дукљанин није нигде наводио у својој Књижици о Готима (*Libellus Gothorum*) године када су се одигравали поједини догађаји о којима је писао. Али то не значи да у његовој Књижици о Готима нема никакве хронологије. Јер Дукљанин је ипак местимице давао хронолошке ослонце. Он је везивао догађаје о којима је писао у својој Књижици са познатијим догађајима и личностима из прошлости других земаља и народа. Дукљанин и почиње причање у својој Књижици једним хронолошким ослонцем. Тако он пише »*Regnante in urbe Constantinopolitana imperatore Anastasio. . .*, у време дакле када је у граду Константинопољу владао император Анастасије, десило се оно што се прича у првој глави Књижице (»*exiit quoque gens. . .*). Па онда у гл. XXX »*Eo tempore defunctus est Bulgarorum imperator Petrus nomine. . .*« Дакле у време када је умро бугарски цар Петар и када је грчки цар освојио целу Бугарску, и када су његове војсковође заузеле Рашку, десило се оно бекство рашког великог жупана краљу Предимиру. Па онда у гл. XXXIII »*Eo tempore surrexit in gente Bulgarorum quidam Samuel*«. У то Самуилово време Дукљанин ставља владу Хвалимирових синова Петрислава, Драгомира и Мирослава, као и владу Петрислављевог сина Владимира. Па тако и у гл. XX »*Eo tempore venerunt Alamanii et ceperunt Istriam caeperuntque intrare Croatia. . .*« представља један такав хронолошки ослонац. У време дакле када су Алемани освојили Истру и предузеле да надиру у Хрватску, одиграло се оно што Дукљанин прича у тој глави. У то време морали су Алемани упасти и у Требињску, на што је Цветимир сакупио велику војску од својих саплеменика, ступио у борбу са Алеманима, потукао их и избацио из своје земље. Назив Алемани, поред свог племенског значења, могао је имати и опште значење: Немци, Германи, али никако није могао имати значење: Франци, франачко племе. Овај хронолошки ослонац могао је значити дакле само то да се до-

гађај о којем се говори у том тексту морао одиграти у време када су Немци заузели Истру и ушли у Хрватску. А то је могао бити само онај догађај када је Карлман, син немачког краља Лудвита Немачког, заузео Фурланску и Истру и прешао у Далматинску Хрватску, да би јој наметнуо своју врховну власт (о. 875/76. год.). Из писања попа Дукљанина види се да су ратне операције, том приликом, захватиле и кнежевину Требињску, али да она није потпала под власт немачку. Интересантно је да се у тексту Летописа прави разлика између Беле Хрватске и Хрватске. Та два назива су представљена као два различита појма. Croatia Alba, Бела Хрватска, одн. Доња Далмација, представљена је као саставни део, као провинција, оне велике Словенске крљевине, док Croatia, Хрватска, није представљена као део те крљевине. Напротив, Croatia, је представљена као друга, страна земља. Та разлика која се прави у гл. XX прави се и у глави XXXI, где се каже да је Кресимиров син Стефан владао Белом Хрватском и Босном, а после њега да су његови потомци увек владали у Хрватској. Из тога би произлазило да оно што се дешавало у Истри и Croatia јесте једно, а оно што се дешавало у Цветимировој земљи јесте друго. Ти догађаји који су се одигравали у Истри и у Croatia имају дакле да послуже као хронолошки ослонац за догађаје који су се одигравали, у то време, у Цветимировој земљи. По нашем мишљењу, текст ове главе Летописа представља првобитни, оригинални текст Дукљанинов. Додаћемо још то да хронолошки ослонци Дукљанинови говоре за то да је Дукљанин многе ствари сазнао и из читања. Јер шта би народна традиција његовог краја могла знати, рецимо, о грчком цару Анастасију, или о бугарском цару Петру, итд.? Ове податке из гл. XX Дукљанин је свакако сазнао из народне традиције. У Константиновом делу, сем помена имена, нема никаквих других података о Цветимиру, као ни о Хвалимиру. Из свега досад изложеног произлазило би да је у оригиналном Дукљаниновом тексту, почев од гл. XV па до гл. XXVII закључно, морало бити говора о владарима и догађајима из прошлости кнежевине Требињске, и то из времена пре него што је она постала деона кнежевина дукљанске државе.

IV. — Ако је сада то тачно да је у првом делу Летописа, у првобитном тексту, било говора о кнежевини Требињској и њеним владарима, онда се унапред може закључити да је у првом делу Летописа морало бити говора и о кнежевини Захумској и њеним владарима, и то опет из времена пре него што је Захумска ушла у састав дукљанске државе. Ако би тако било, онда би у том првом делу Летописа морало бити неког трага и из захумске прошлости тога времена. И стварно, један такав траг и има у том делу Летописа. Тај траг налази се у гл. XIII Летописа, која глава, по нашем мишљењу, садржи опет првобитни, Дукљанинов текст, све до става: »nati sunt ei duo filii gemini«. Кад се сад одбаца постојање оне велике словенске државе и

оно што је у вези са њом, онда у тој глави остаје да се у њој говори о владару Себиславу и о његовој држави. Питање је сада која је то држава била. Тачно име тога владара је морало бити Себислав. Исто таково име носио је касније и један босански кнез, кнез Себислав, господар Усоре, син бана Стефана.⁸ У гл. XIII описан је један догађај из историјске прошлости те земље чији је владар био Себислав. У тексту се каже како су Прци опсели град Скадар. Кад је то чуо Себислав, каже се у тексту, сакупио је мноштво својих саплеменика, упао у грчки логор и потукао Грке. Међутим, док се ово догађало, угарски краљ упао је с војском у Себислављеву државу и опустошио је, па се вратио натраг у своју земљу. Која је сад могла бити Себислављева земља? У држави кнеза Себислава, као што се види, налазио се и град Скадар, на југу државе. А Угри су морали упасти у Себислављеву државу са севера, у северни крај државе. Тај упад у Себислављеву државу могао је стога бити само преко Босне. Отуда би произлазило да је држава владара Себислава морала обухватити Захумску, Требињску и Дукљу. И када се готово поуздано зна да су захумски кнез Михајло Вишевић и неки његови потомци имали у својој власти ове земље, онда би овај кнез Себислав морао бити Михаилов потомак, дакле захумски кнез. А ако би тако било, онда би то значило да је у првобитном, оригиналном тексту Летописа попа Дукљанина, у овом делу, морало бити говора о захумским владарима. Стога би и Себислављев отац Томислав, и стриц му Владислав (случај деоног владања), па и њихов дед Светолик, морали бити захумски кнезови и потомци захумског кнеза Михајла Вишевића. Они би морали владати у Захумској у време док је Захумска била самостална држава и имала у својој власти, свакако врховној, и Требињску и Дукљу. Међутим, о Михајлу Вишевићу, иако је њон био најславнији захумски владар овог времена, прве половине X века, нема никаква помена у садашњем тексту Летописа. А како је попу Дукљанину било познато дело Константина Порфирогенита *De adm. imp.*, и како је он то дело употребио при изради своје Књижице о Готима, и како у Константиновом делу има говора и о Михајлу Вишевићу, то се никако не би могло претпоставити да он у овом делу своје Књижице пише о захумским владарима, а да о њему ништа не напише, и да га чак и не спомене. Поп Дукљанин је дакле морао о њему писати на овом месту. Стога закључујемо да је о Михајлу Вишевићу морало бити говора у IX глави, у првобитном тексту Летописа. Прерађивач Летописа попа Дукљанина морао је стога из текста те главе избацити Михајла Вишевића и на његово место ставити измишљену владарску личност Светопелека, владара измишљене велике Словенске краљевине. При томе је прерађивач у тој глави извршио најобимнију и најдубљу прераду текста у првом делу Летописа.

⁸ Т. Смитчиклас, *Cod. dipl.* IV, стр. 16. — К. Јиричек, *Историја Срба I*, стр. 175.

Захумски кнез Михаило Вишевић био је значајна историјска личност и поп Дукљанин је морао знати за њега, како из народне традиције, тако и из читања Константинова дела. Знајући као свештено лице, и за његову црквено-политичку делатност, поп Дукљанин је морао о томе рећи неку реч на овом месту. Та црквено-политичка делатност Михајлова, његово учешће у сазивању и раду сплитског сабора од 925. год., морало је и инспирисати прерађивача Дукљанинова Летописа да измисли једног сличног владара који се бави црквено-политичким пословима своје земље, и сазива велики сабор своје земље ради уређења државних и црквених послова. Ако је у првобитном тексту Летописа стварно наместо Светопелека било речи о Михаилу Вишевићу, онда је владар Светомир морао бити отац Михаилов. О даљим прецима Михаиловим Дукљанин није могао ништа сазнати ни из народне традиције ни из дела Константинова, јер ни Константин не именује ни једног Михаиловог претка. Сасвим је природно, дакле, што поп Дукљанин у Летопису пре Михаилова оца Светомира наводи четири безимена захумска владара, иако он иначе свуда наводи владаре по имену.

У гл. XIV каже се да је владар Владимир (Властимир) закључио са Угрима чврст мир. А у гл. XX, као што смо видели, прича се да је Владимиров (Властимиров) потомак Цветимир ратовао са Алеманима. Ако је тачно наше тумачење да је Цветимир водио рат са Алеманима о. 875. год., онда би из тога произлазило да је Цветимиров предак Властимир морао живети и владати у Србији пре 875. год., свакако у првој половини IX века. Из овога би, пак, даље произлазило то да Владимир (Властимир) није могао ратовати нити закључити мир са Угрима, јер њих у првој половини IX века није ни било у његовом суседству. Владар Србије Властимир, као што се зна, ратовао је са Бугарима, и у оригиналном Дукљаниновом тексту морало је бити говора о његовим ратовима са Бугарима. То је поп Дукљанин морао знати из Константинова дела и он је о томе морао писати на овом месту. А то би онда морало значити да тај податак да је Властимир (Владимир) закључио мир са Угрима потиче од прерађивача Дукљаниновог Летописа. Прерађивач је дакле морао прерадити Дукљанинов текст у том смислу. А зашто је он то морао урадити? Видели смо да се у тексту пре Владимира, у гл. XIII, говори о захумском кнезу Себиславу. Прерађивач је, да би добио ону своју велику словенску државу, повезао ова два одељка, тј. он је повезао последњу главу одељка где се говори о захумским владарима са првом главом одељка где се говори о требињским владарима. Он је те две главе повезао на тај начин што је поставио генеалошку везу између захумског кнеза Себислава и великог жупана Србије Властимира (Владимира), представљајући Властимира (Владимира) као Себислављевог сина. И како је Себислав ратовао са Угрима, то је прерађивач морао преправити Дукљанинов текст гл. XIV у том смислу да

је тобожњи Себислављев син Властимир (Владимир) закључио са Утрима чврст мир.

У гл. XV говори се о једној буни подигнутој против требињског владара Хвалимира. Да видимо каква је то буна могла бити. При решавању овог питања мора се, пре свега, одбацити постојање оне велике словенске државе и територије која је у вези са њом, јер то, како смо напред, на стр. 10 указали, потиче од прерађивача Летописа Дукљаниновог и није Дукљаниново оригинално писање. Из самог текста се види да су Остривој и Толимир били потомци бочне мушке линије, јер Остривој није био ни син ни рођени унук Хвалимиров. А то би значило да је испред Остривоја морао бити случај деоног владања. А из писања Константина Порфирогенита се види да је Цветимир био Хвалимиров син. Из тога би произлазило да Тврдослав није могао бити Хвалимиров син. Тврдослав је дакле морао бити деони владар и Хвалимиров сродник, свакако брат. Из тога би произлазило да је она буна о којој је реч у XV глави Летописа морала бити буна деоног или деоних владара ради преотимања врховне владарске власти од Хвалимира. У тој буни морала је имати удела и Захумска, јер су се побуњеници сакупили, како се у тексту каже, на Хумском пољу »in plano Chelmo«. Отуда Chelmania). Као што се из текста види, Хвалимир је добио помоћ од великог жупана Србије (»congregans gentem ex Rassa et Bisna«), и то или од свога деде Властимира, или, ако он није био тада у животу, од свога ујака (материног брата), великог жупана Србије Мутимира. Хвалимир је помоћ из Србије могао добити не само као блиски сродник него и као владар који је, како се из писања Константина Порфирогенита зна, признавао врховну власт владара Србије, који се стога и по томе основу морао умешати у ту буну и дати помоћ Хваламиру. Та је буна морала бити угушена, јер је Хвалимира у власти наследио, по писању К. Порфирогенита, његов син Цветимир. То би по нашем мишљењу морала бити историјска истина о овој буни, и у том смислу морало је бити речи у оригиналном Дукљаниновом тексту на овом месту.

V — На самом почетку Летописа поп Дукљанин говори о Готима. Он даје прво хронолошки ослонац: »Regnante in urbe Constantinopolitana imperatore Anastasio«. Он је тиме хтео да каже да се оно о чему пише, на том месту, одиграло у време владе византијског цара Анастасија, дакле у време око 491 — 518. год. Да је на том месту Летописа (стварно реч о Готима, о Источним Готима, сведочи нам помен, у истом тексту, историјски познате личности готског краља Тотиле (541—552). Али у тексту нема ни једне речи о готском краљу Теодерику, оснивачу источнототске краљевине, у саставу које краљевине се налазила и Далмација. Уместо тога у тексту се приказује неки Остроилус, тобожњи Тотилин брат, као освајач Далмације, а његов син, односно Тотилин синовац Сенулад, као освајач Трансмонтане, ка-

сније Србије (Босне и Рашке) и оснивач готске краљевине која је обухватала не само целу Далмацију него и Превалитану, па чак и драчки темат до града Полоније (Двача), а поврх тога још и Србију, тј. Босну и Рашку. Историјским изворима, међутим, није познато да је постојао неки готски краљ који би се звао Сецулад. Та личност, ако је уопште стварно постојала, могла би бити највише неки краљевски намесник (comes) Далмације, чије би се име одржало у народној традицији у Далмацији, у латинској народној традицији, али ја мислим да је то чисто измишљена личност, као што је измишљена и његова готска краљевина, јер таква готска краљевина, у тим границама, са тим територијама, у доба краља Тотиле није могла постојати. Та краљевина је чиста творевина прерађивача Дукљанова текста, који је ту готску краљевину доласком Словена претворио у словенску паганску краљевину, а затим у хришћанску словенску краљевину, са краљем Светопелеком и његовим потомцима на челу те краљевине. И та тако трансформирана краљевина Сецуладова трајала би све до краља Павлимира, када би се распала и нестало би је заувек.

Почев од гл. IV реч је о словенским владарима. Имена су чисто словенска, која се и данас носе: Селимир, Владан, Ратомир, Светомир. То је сасвим у сагласности са оним што се у тексту говори. У гл. IV каже се да је Селимир напунио земљу Словенима. То би значило да се у ту земљу о којој је реч у тексту Словени доселили под Селимиром. Питање је сада која је то земља била. Јер, мора се одбацити оно што није стварно постојало: Сецуладова краљевина, коју је створио прерађивач текста. Та земља у коју се доселило једно словенско племе под поглаваром, народним војводом Селимиром, по нашем мишљењу, морала је бити хумска земља. О њој је морао писати поп Дукљанин на овом месту. Константин Порфирогенит каже да су Захумци потомци оних Срба који су пошли са оним владарем који је био добегао цару Хиракију. Поп Дукљанин је морао из писања Константинова видети да је род Михаила Вишевића дошао у Захумску и настанио се код реке зване Захума.⁹ И он је зато само говорећи о Захумској могао говорити о првом доселењу Захумаца у своју нову постојбину, под вођством неког свог поглавара. А у оним главама где говори о Требињцима он не говори ништа о томе да се род неког требињског владара доселио у нову постојбину. Константин свој говор о требињским владарима почиње са Властимиром, па је тако урадио и поп Дукљанин, који одељак где говори о требињским владарима почиње са Властимиром, као што смо видели. И ова сличност у писању између Константина Порфирогенита и попа Дукљанина још је један доказ више да је поп Дукљанин при писању своје Књижнице употребио дело Константина Порфирогенита.

⁹ Ст. Станојевић — В. Ђоровић, н. д., стр. 66.

И тако видимо да је поп Дукљанин у овом делу Летописа почев од гл. I па до гл. XXVII закључно говорио прво о Готима, а затим је даље говорио о Захумцима и Требињцима, и то из оног времена њихове прошлости када су они живели под својим домаћим владарима, када су Захумска и Требињска постојале као засебне државе. То је било време њихове најдавније прошлости. У овом првом делу Летописа где се говори о тој прошлости прерађивач је извео своју прераду текста. Први корак у преради је учинио када је створио своју велику готску краљевину. А други је корак у преради био учинио када је ту државу претворио у велику паганску словенску краљевину. Да видимо сада детаљније како је он извео ову трансформацију. Он је прво спојио текст у коме је било говора о Готима са текстом у коме је било говора о доласку Словена у Захумску. То спајање је извео на тај начин што је захумског војводу Селимира представио као сина тобожњег готског краља Сенулада. Прерађивач је осетио потребу да ову трансформацију објасни и етнолошки. То своје етнолошко објашњење он је дао у изразу: *Gothi qui et Sclavi.* Овај израз има дакле етнолошко значење. Реч *Gothi* употребљена је ту у националном смислу. Реч *Gothi* не може ту никако да има оно црквено-политичко значење које се код далматинског латинског клера створило на сплитском синоду од 1060 год. и после распрострло широм целе Далмације, а наиме да је та реч имала значење присталица словенског апостола Методија и његове доктрине: употребе словенског језика 'за црквену службу и словенског писмена за црквене књиге. Прерађивач Летописа није никако могао имати на уму то значење речи Гот, јер се тај назив давао хришћанским Словенима. Међутим, ови Словени о којима је реч били су пагани као и Готи (*Syllimirus... qui quamvis paganus et gentilis*). Тај дакле црквено-политички термин, створен крајем XI века, није никако могао бити примењен на Словене VII века. Израз *»Gothi qui et Sclavi«* не потиче дакле од попа Дукљанина, него од прерађивача његовог текста на овом месту. Дукљанинови Готи и Готи његовог прерађивача су два потпуно различита појма. Док Дукљанинов термин Готи има чисто црквено-политичко значење, дотле термин *Gothi* његовог прерађивача има чисто народоносно значење. У тексту је представљено тако да је краљ Селимир, у прво време свога владања, имао две врсте поданика: једни су били Готи, а други хришћански Латини. Готи су били владајућа класа, док су Латини били подвлашћена класа. Они су имали да дају данак. Држава је била дакле готска. За време дугог дела владања Селимира је довео у земљу „мноштво Словена“. Словени нису били потчињени нити су плаћали данак. Оада је краљ Селимир имао три врсте поданика: слободне Готе и Словене и потчињене Латине. Започео је процес претварања Гота у Словене и за време краља Владана, сина Селимировог, процес претварања Гота у Словене био је завршен. Тај процес претварања прерађивач је изразио речима

»Gothi, qui et Sclavi«. Између Словена и Гота збрисана је разлика, појмови су изједначени. Реч Готи била је само друго, узгредно име за Словене. Држава је постала словенска. У држави су сад биле две класе: пагани Словени и хришћански Латини. После смрти краља Владана, за време владе његовог сина Ратомира, почела су гоњења хришћана. Разорени су многи градови и многи Латини су морали бежати у планине и у утврђена места. У држави владара Ратомира и његових потомака постојале су две неравноправне класе поданика: слободни Словени и у робове претворени Латини који су остали у својим местима. Такво стање трајало је све до владара Светомира, оца краља Светопелека, када су гоњења хришћана престала. А за време краља Светопелека паганска словенска краљевина претворена је у хришћанску словенску краљевину. У држави краља Светопелека и његових потомака постојале су две равноправне класе поданика: хришћански Словени и хришћански Латини.

VI — Сада имамо да видимо када је и зашто извршена прерада првог дела Летописа попа Дукљанина. Јасна је ствар, сама по себи, да први део Дукљанинове Књижице о Готима, писане црквенословенским језиком и словенским писменима, није могао бити такав какав је први део садашњег Летописа. У њему, разуме се, није могло бити ове прераде. Исто тако није могло бити те прераде ни у латинској редакцији његове Књижице — *Libellus Gothorum*, када ју је он, око год. 1200, превео на латински језик. Први део Дукљаниновог Летописа морао је бити прерађен дакле тек после 1200 год. Исто је тако јасно, само по себи, када је поп Дукљанин писао своју Књижицу о Готима, да је имао пред очима једну сврху, а прерађивач, када је извршио прераду првог дела Летописа, да је имао пред очима другу сврху. Шта је Дукљанин хтео кад је писао своју Књижицу о Готима, то се јасно види из предговора латинске редакције Књижице, јер је тамо то прецизно речено. Поп Дукљанин каже, наиме, да су у његовој Књижици о Готима изложена сва јуначка дела и ратови њихови (*»ut Libellum Gothorum... quo omnia gesta ac bella eorum scripta sunt«*). Из тога факта чак што је сврха Дукљанинова дела била га да прикаже сва јуначка дела и ратове Гота односно Словена Словенског краљевства, произлази да његово дело Књижица о Готима није могло имати никакве везе са оном дуготрајном и упорном борбом вођеном између дубровачке и дукљанске цркве око архиепископата и суфраганих епископија Горње Далмације и других. А из овога факта произлази даље да оно писање у гл. IX које садржи тезу Дукљанске цркве не може бити Дукљаниново писање, него представља писање прерађивача његовог текста.** (Види напомену на крају чланка, стр. 426).

А сада да видимо какву је сврху имао Дукљанинов прерађивач са својом прерадом. У гл. IX Летописа, као што смо видели, говори се о уређењу државно-политичких и црквено-политичких односа у Светопелековој словенској држави, у којој

су поред Словена живели и Латини. Прерађивач је и сам морао бити свештено лице, свакако из Доње Далмације, из прве половине XIII века, када је, по нашем мишљењу, извршио своју прераду. Прерађивач је морао бити припадник римске цркве, али присталица „Методијеве доктрине“ — Гот. Да је он био ово, проишласи из његовог писања у гл. VIII и IX. О словенском апостолу Константину-Ћирилу могао је онако писати само један ватрени присталица словенске црквене службе. Ако би тако било, онда није тешко из текста увидети какав став је прерађивач имао у погледу становишта које је далматински латински клер био заузео на сплитским синодима од 925. и 1060. год. Далматински латински клер, као што је познато, био је љути противник употребе словенског језика као црквеног језика у римској цркви. На сплитском синоду од 1060. год. далматински латински клер је жигосао словенског апостола Методија као јеретика, и његово учење осудио као јеретичко, а словенска писмена назвао је готским писменима, која је измислио тај јеретик Методије. Прерађивач је устао у одбрану словенског писмена и словенских црквених књига. Он је показао да је словенско писмо измислио филозоф Константин, и да је он превео све свете књиге са грчког на словенски језик. Он је на тај начин побијао учење далматинског латинског клера да је словенска писмена измислио „Јеретик Методије“. Словенске књиге стога нису могле бити јеретичке књиге. А и како би папа могао желети да види проналазача тих јеретичких слова и преводиоца светих књига на словенски језик, ако би оне биле јеретичке? Прерађивач назива Константина „пресветим човеком“ и „божјим човеком“. И том божјем човеку, каже се, сам је папа дао име Ћирило, када га је посветио за монаха. Папа је дакле одобравао рад филозофа Константина-Ћирила. Прерађивач је свим овим писањем хтео да покаже и то да је папа морао одобрити и оно што је Константин свршио у држави краља Светопелека, пре него што је стигао у Рим. У тексту се каже да је Константин оним словенским племенима која је преобратио на хришћанску веру посвећивао свештенике (*ordinavit presbyteros*) и да им је уређивао црквену службу на словенском језику и по обреду грчке цркве (*et missam eis ordians more Graecorum*). Па тако је морао урадити и у словенској држави краља Светопелека. Константин је краљу тумачио, каже се, јеванђеље свакако на словенском језику, и успео је да преобрати краља Светопелека на Христову веру. Затим је Константин крстио краља и његове великаше (*cum omni regno suo*), и то по грчком православном обреду (*et effectus est orthodoxus*). Константин је морао посветити, за краља и његове великаше, презбитере и уредити црквену службу на њиховим дворovima. После тога Константин је морао отпутовати за Рим, а краљ Светопелек је, после извесног времена, сазвао сабор, на који су дошли папски легати, који су устројили римску цркву и поучили краља и народ у новој вери. Нису дакле папски легати покрестили

краља Светопелека и цео његов народ. Тај је посао био већ обављен пре него што су они дошли. На тај начин је прерађивач свакако хтео да објасни постанак римске цркве са словенском црквеном службом на територији од Валдевина до Бамбалоне. Прерађивач је представио да је црквени језик на коме је краљу и његовим великашима истумачено јеванђеље и друге свете књиге био словенски, а не латински језик. Прерађивач је на тај начин показао да је словенски црквени језик био првобитни црквени језик на коме су они примили Христову веру. И на синоду се већало на словенском и латинском језику. У великој словенској држави краља Светопелека као црквени језик био би дакле словенски за Словене и латински за Латине (*»omnes congregati, tam latina quam et sclavonica lingua qui loquebantur«*). У словенској држави краља Светопелека, од Винодола до Бамбалоне, црквени словенски језик није био дакле гоњен, него је био равноправан са латинским језиком. Тако би на великом и јединственом подручју државе краља Светопелека била организована за словенски народ народна римска црква са словенском црквеном службом.

Овако представљена акција краља Светопелека на покрштавању словенских племена и преобраћању у њиховом на ортодоксну, православну веру, умногоме подсећа на акцију грчког цара Василија I на покрштавању Хрвата, Срба, Захумаца, Требињаца, Конављана, Дукљана и Неретљана, о којој говори Константин Порфириогенит у свом делу *De adm. imp.* Ова акција Василијева обухватала би управо све народе (*populos*) на оном подручју које је сачињавало територију велике словенске државе краља Светопелека. Јер црквено подручје Светопелекове државе није допирало даље од граница љешке епархије, пошто љешка епископија није била суфрагана епископија барске архиепископије, како се то јасно види из текста Летописа. То би пак морало значити да и политичка граница Светопелекове државе није ишла даље од црквенополитичке границе. Граница ове државе до Драча (Бамбалоне, Полоније) морала би се схватити тако да она није допирала до самога града Драча, него до граница Драчког темата. Тако би се државно-политичко и црквено-политичко подручје Светопелекове државе тачно поклапало са оним подручјем на коме је цар Василије I извео свој мисионарски рад када је оним словенским племенима послао свога човека („басилика“) са грчким свештеницима да изврше покрштење тих племена, уколико она нису била крштена. Попу Дукљанину је из читања Константиновог дела морао бити познат овај Василијев рад на покрштавању словенских племена и он је морао о томе нешто писати на том месту где је говорио о захумском кнезу Михаилу Вишевићу и његовом раду на црквено-политичком пољу. Вероватно је да је Дукљаниново писање о покрштавању тих племена сугерисало прерађивачу идеју о Светопелеку и његовој држави, и о његовом раду на покрштавању свога народа. То је морала

бити полазна тачка за његову прераду првог дела Дукљаниновог Либелуса Готорума. Прерађивач је прерадио текст и представио ствар тако да је то покрштавање изведено преко словенског апостола Константина-Ћирила. Таква прерада Дукљаниновог текста је потпуно разумљива. Од Василија послати грчки свештеници су свакако као црквени језик завели грчки језик; они су морали донети грчке црквене књиге и морали су устројити црквену службу на грчком језику. А те историјске чињенице нису одговарале сврси коју је имао пред очима Дукљанинов прерађивач. Зато је он ово превођење на грчку православну, ортодоксну веру, извео преко словенског апостола Ћирила, који би донео словенске црквене књиге и устројио словенску литургију. Прерађивач је уклонио из текста име захумског кнеза Михаила Вишевића, који је учествовао на сплитском синоду од 925. год., који је изрекао забрану словенске црквене службе, и на место његово ставио је једног измишљеног краља, дајући му име слично имену знаменитог великоморавског кнеза Сватоплука, првоборца за црквену службу на словенском језику. Ова сличност у писању између Константина Порфирогенита и IX главе Летописа попа Дукљанина о покрштавању словенских племена: Хрвата, Срба, Захумаца, Требињаца и Дукљана по обреду грчке ортодоксне цркве, и то у другој половини IX века, говори такође у прилог тога да је поп Дукљанин познавао Порфирогенитово дело и да га је употребио при писању своје Књижице о Готима.

Из овако протумаченог текста ове смишљене, систематске и детаљне прераде IX главе Летописа попа Дукљанина, извршене од стране његовог прерађивача, произлазило би да је сврха те прераде морала дакле бити та да објасни како је постала словенска црквена служба у словенским католичким црквама на територијама Доње и Горње Далмације. Прерађивачева комбинација састојала би се из две компоненте. Прва компонента била би: да је филозоф Константин извео покрштавање народа, поставио словенске презбитере и устројио словенску црквену службу. А друга компонента би била: да су папски легати устројили римску црквену организацију и поучили народ у новој вери. Он је овој својој комбинацији дао легендарну форму, везујући је за „тресветога краља“ («*rex sanctissimus*») Светопелека и његов рад на покрштавању свога народа и преобраћању на Христову веру, уз помоћ филозофа Константина и легата римског папе. Прерађивач је даље хтео да код својих читалаца створи убеђење да је словенски језик, а не латински, био код словенских племена првобитни црквени језик на коме су они примили Христову веру, и да је словенски језик, као црквени језик, признат од стране папе односно његових легата на синоду одржаном у Далми, за време владе римског папе Стефана и грчког цара Михаила, као равноправан језик са латинским језиком, и да је према томе употреба словенског језика и словенских црквених књига за црквену службу, у словенским католичким црквама, потпуно законита,

канонска, и то како у Горњој тако и у Доњој Далмацији. У вези са овим писањем прерађивач је представио и дукљанску цркву као архиепископију. Дукљанско-барски архиепископ Гргур био је савременик попа Дукљанина. То се види из једног дубровачког извора који нам каже да је архиепископ барски Гргур, налазећи се у пратњи кнегиње Десиславе, жене последњег дукљанског кнеза Михаила, стигао на дан 20. августа 1189. г. у Дубровник. Барски архиепископ Гргур морао је стога бити један од оних старих угледних људи («antiquis senioribus») које поп Дукљанин помиње у предговору Летописа, а од кога је он могао сазнати многе ствари из прошлости дукљанско-барске архиепископије. Поп Дукљанин је стога могао знати за она писма што их је Гргур писао Рајнерију и Гвалтерију. Поп Дукљанин је тако могао сазнати и то да је ортодоксна дукљанска архиепископија негде у првој половини XI века претворена у дукљанско-барску католичку архиепископију. Стога оно писање у IX глави Летописа да је дукљанска архиепископија заснована као католичка архиепископија још у другој половини IX века никако не може да буде Дукљаниново писање. То писање дакле несумњиво потиче од његовог прерађивача. Иако прерађивачево писање садржи тезу дукљанске цркве, тј. да је она, по своме постању, старија од дубровачке, ипак та теза није била сврха писања прерађивачева о дукљанском архиепископату. Та теза је била само нужна и узредна последица сврхе прераде IX гл. Летописа. Да је сврха прерађивачева била да покаже старије право дукљанске цркве на архиепископат, он би свакако ставио покрштење словенских племена и заснивање епископија у Србији, Босни, Требињској, Захумској итд. хронолошки пре него што је те догађаје ставила тобожња була папе Захарија од 743. год., а не би их ставио стотину и више година после ове године. Прерађивач је био „Гот“, присталица словенске литургије у словенским католичким црквама. Зато је он нужно повезао постанак католичке архиепископије у Диоклеји са радом словенског апостола Константина-Ђирила. На тај начин он је објаснио постанак словенске службе у католичким црквама на подручју дукљанске архиепископије. И тако је испало да је католичка архиепископија у Диоклеји заснована у другој половини IX века. Иначе, да је дукљанска црква заснована као католичка дукљанско-барска архиепископија негде у првој половини XI века, и пре буле папе Климента III Виберта од 1089. год., то се морало знати у време попа Дукљанина, а и после њега, како у Бару и Дукљи тако и ван њих, и како у црквеним круговима тако и ван њих. То се могло знати како по народној традицији тако и по писмима дукљанско-барског архиепископа Гргура, као и по другим документима архива дукљанско-барског архиепископата.

НАПОМЕНЕ

* Др М. Медини мисли да Летопис попа Дукљанина није јединствено дело, није дело једног писца, попа Дукљанина. Дукљанинов део у Летопису био би само Хроника дукљанских владара, тј. део од гл. 38 (Шишићева издања) па до краја. А онај део Летописа испред те главе, тј. од гл. 1—37, био би једна старија хроника, коју је М. Медини назвао „Требињском хроником“. У завршном делу те хронике било би речи о освајању Бугарске и Рашке, Босне и приморских земаља Дукље, Требињске и Захумске од стране Грка, одн. од стране грчког цара Василија II, о чему се говори и у гл. 38. Летописа. Та старија хроника била би написана у време грчког цара Василија II, око год. 1020. Али у тој хроници није било речи о догађајима о којима се говори у главама 8, 9, и 36, у којима се говори о филозофу Константину, о краљу Светопелеку, и о сабору на Дувањском пољу и о дукљанском кнезу Владимиру. Те је делове хроничар, или његов настављач уметнуо у хронику тек неколико година касније, неку годину пре 1034. год. Те главе не би потицале из пера хроничарева. Њих је хроничар узео из неког старијег списка и уврстио их је накнадно у своју хронику. Хроника би била написана на латинском језику. Тако би постала „Требињска хроника“. Ту хронику наставио би даље поп Дукљанин. Он би, око 1180. год., на ову хронику надовезао и написао своју хронику дукљанских владара. При томе би он Требињску хронику надопунио и на неким местима изменио, а додао би и увод. И тако би постао Летопис попа Дукљанина. Овај Летопис попа Дукљанина био би у XIV веку поново прерађен у Дубровнику. Тако би тај дубровачки прерађивач уметнуо оно причање о Лету и његовим синовима, као и причање о Павлимиру Бели, а прерадио би и гл. 37. о Драгомиру. Та дубровачка прерада Летописа попа Дукљанина била би нам сачувана, и то би био садашњи Летопис попа Дукљанина, са садашњим текстом. А она старија хроника, коју је Медини назвао „Требињском“, била би нам одржана у хрватском преводу, у гл. 1—23. хрватске редакције Летописа попа Дукљанина. Да све ово докаже, М. Медини је извршио анализу језика латинске редакције Летописа и поређење латинске и хрватске редакције Летописа.

Лексикографском анализом Медини је добио ове резултате. У целом Летопису (без гл. 37) Медини је утврдио 1058 разних речи, не рачунајући лична имена и географске називе. Од тога се 275 речи налази само у тексту глава 1—35 („старинска хроника“), 194 речи само у гл. 36 („легенда о бл. Владимиру“) и 230 речи само у тексту гл. 38—47 („Дукљанинова хроника“). А 359 речи је употребљено у два или сва три дела. Поврх тога, Медини је утврдио да има примера да се нека реч употребљава сад у једном сад у другом значењу, или у истом значењу али у другом облику, у чему он види трагове разних писаца. М. Медини извлачи из ових лексикографских разлика закључак „да писац повијести дукљанских краљева није исти као писац легенде св. Владимира и гл. 1—35.“ Доказ да је та старинска хроника написана, одн. почела да се пише, у време цара Василија II, Медини налази у уводним речима хрватске редакције Летописа попа Дукљанина. М. Медини прима тумачење Ф. Шишића уводних речи хрватске редакције, који каже „да је у хрватски текст ушла — вероватно још пре преписа Папалићева и Калетићева — глоса „басилиги“ = базилији“. Очито је стављена на криво место и треба да буде име цара Василија (Базилиј), дакле: „Краљујући царср Василиј у гради царства“. — „Он је био на власти, каже М. Медини, кад је требињски хроничар писао. Но тада дакако те ријечи не могу се односити на догађаје којима хроника почиње, већ је датум кад је писац почео своју хронику. Он је почео инвокацијом и датирањем онако како су, у ово доба, почимале исправе. Најстарија дубровачка исправа из год. 1023 — исправа о оснотку 10 крумског самостана — почиње: »In nomine domini dei eterni... temporibus sanctorum imperatorum Basillii et Constantini... Константинина дакако хроничар не спомиње... јер се не ради о службеном спису“.

Сада нека нам је допуштено да ставимо своје примедбе на ово писање М. Мединија.

1. — М. Медини је својом анализом језика утврдио, без сумње, да Летопис попа Дукљанина, у језичком погледу, не чини целину. Али, да ли из тога факта мора да произилази то да Летопис није дело једног писца? Мислим да то не мора. И поред свих лексикографских разлика појединих делова Летописа, он ипак може да буде дело једног писца, попа Дукљанина, јер се те лексикографске разлике могу објаснити на други начин, а не претпоставком да старији део Летописа, од гл. 1—37, представља неку старију хронику. О постојању неке старије хронике у Летопису, нема никаквих доказа у самом Летопису. Међутим, у тексту Летописа има доказа да је цео Летопис дело попа Дукљанина. Чиста је претпоставка да је поп Дукљанин настављач неког туђег старијег Летописа написаног на латинском језику, и то, по реду, други или трећи настављач. Пре свега, поп Дукљанин је написао своју Књижицу о Готима на словенском језику, и тек касније превео је на латински језик. Како је онда он могао бити настављач неког латинског Летописа кад је он своје дело написао на словенском? Сам назив Књижица о Готима говори за то да Дукљаниново дело није никакав летопис, нити некакав родослов, генеалогичка неке династичке куће. То су називи које су други писци дали његовом делу. А он сам је своје дело назвао Књижицом одн. *Libellus-om*. У тој Књижици су описани ратови и јуначка дела владара оних Гота одн. Словена о којима је реч у Књижици. А ко су то били ти Готи попа Дукљанина? Без сумње, то су морали бити Словени оних приморских земаља у којима је, као црквени језик, поред латинског, био признат и словенски језик. То су могли бити само становници Дукље, Требињске и Захумске. У тим земаљама латински клер никада није гонио словенски језик из цркава и манастира, нити је водио онако љуту борбу против словенског језика, као што је то радио у приморским земаљама северно од Неретве. Предмет његовог писања у његовој Књижици о Готима морали су бити дакле ти Готи из Дукље, Требињске и Захумске. Кад је поп Дукљанин превео своју Књижицу о Готима на латински језик, он јој је дао друго име: Словенско краљевство, објашњајући да је то исто (*quod dicitur latine*) што и Књижица о Готима. Поп Дукљанин је дао нов назив свом делу свакако из разлога што је у земљи тих Гота, у то време, 1199. год., у вези са обновом дукљанско-барске архиепископије, обновљено и старо краљевство („краљевство од прва“), јер је папа Инокентије III признао Вукану Немањићу краљевску титулу називајући га у свом писму краљем Далмације и Диолије (*Wulcano illu striregi Dalmatie et Dioclie*). Сем тога Вукановог краљевства није било, у то време, другог краљевства код Јужних Словена. То Дукљаниново краљевство (*Slavorum regnum*) могло је стога бити само Вуканово краљевство, одн. оно краљевство које је он обновио. У предговору латинске редакције Књижице о Готима изрично је казано како је она постала. Из предговора се види да је поп Дукљанин грађу за своје дело добио на тај начин што је, на првом месту, прикупио народну традицију, тј. причања о догађајима и личностима из прошлости Словенског краљевства (*Slavorum regnum-a*) како се она одржала у народном памћењу. Он је та причања која је прикупио од разних лица, својих старих робака и других старих људи, могао или шрепречити или их је напросто унео у своје дело онако како их је чуо, како му је испричано као цела истина (*quae veridica narratione referre audivi*). Тај факт може нам објаснити различитост у речима у појединим деловима списа. Речник Дукљанинових „сарадника“ свакако је био различит. А и сам предмет о коме је био говор условљавао је разлику речника. Речник у легенди о св. Владимиру морао је бити различит од онога где се говори о ратовима, нпр. у првим главама Књижице где се говори о најезди Гота. То истиче и сам Медини. Ти субјективни и објективни фактори јесу узрок што у једном одељку има речи којих нема у другом. То важи и за словенски и за латинску редакцију Књижице. А за латинску редакцију долази у обзир још и један специјалан фактор. Латинска редакција, тј. *Libellus Gothorum*, била је

она која је много читана, глосирана, интерполирана и прерађивана. И оне лексикографске ризике у употреби појединих речи у овом или оном значењу, у једном или другом облику, као и сам речник, само су лексикографске одлике читалаца који су читали глосе, измене и доцуне и предаде Дукљанинова текста. Па зар ту може да буде језичне целине? Кад је М. Медини путем лексикографске анализе утврдио да „гл. 38—47 Летописа чини у језичном погледу цјелину“, он је тиме само утврдио да тај део Летописа није претрпео онакве промене какве је претрпео први део Летописа није претрпео онакве промене какве је претрпео први део Летописа. И кад први део Летописа, од гл. 1—35, не чини у лексикографском погледу целину са другим делом него се од њега разликује, па чак ни за себе не чини једну лексикографску целину него се поједини одељци у њему разликују у лексикографском погледу међу собом, онда је то доказ да је цео тај први део Летописа, од гл. 1—35, претрпео веће или мање измене учињене од стране глосатора, интерполатора, преписивача и прерађивача. И у томе лежи позитиван допринос Мединијеве расправе тумачењу Летописа попа Дукљанина, што је он у њој и путем лексикографске анализе доказао да Летопис попа Дукљанина није дошао до нас у своме првобитном, оригиналном тексту, него у прерађеном. Те лексикографске разлике у садашњем тексту Летописа попа Дукљанина не дају нам дакле право да прогласимо први део његова Летописа за неку туђу старију хронику писану на латинском језику, на коју је он надовезао писање своје Књижице о Готима, дело које је он написао на словенском језику и тек касније, на молбу своје сабраће, превео на латински.

2. — Сада да видимо да ли уводне речи хрватске редакције Летописа попа Дукљанина могу да послуже као доказ да је постојала нека старинска хроника и да је она започета да се пише управо у време грчког цара Василија II. Ф. Шишић је сматрао да је реч „басилига“ у изразу „Краљујући цесар у гради базилиги цесарства“ глоса, која је ушла касније у текст хрватске редакције, и да је очевидно стављена на криво место, и да треба да буде има цара Василија (Басилиј), дакле: „Краљујући цесар Василиј у гради цесарства“. Шишић сматра глосом и датум: „на лит господњих триста и педесет и седам“. По нашем мишљењу, реч „басилига“ није никаква глоса, него је то реч самог преводиоца и састављача хрватске редакције Летописа. Та реч стоји на свом правом месту, јер стоји у тесној вези са речју град („у гради базилиги“) и нема никакве везе са грчким царем Василијем II. Овај израз „у гради базилига“, преведен на латински, гласио би: »in urbe basiliga«. Очевидна је ствар и мислим да тај израз не може ништа друго да буде него: »in urbe basilica.«¹⁾ Израз »urbis Constantinopolitana« састављач хрватске редакције Летописа је превео перифразом. Уместо да каже „у гради Константинопољу, преводиоца је рекао „у гради базилига цесарства“, тј »in urbe basilica imperii«, „у царском граду империје“. Према томе, израз: „Краљујући цесар у гради базилиги цесарства“ није ништа друго него: »Regnante imperatore in urbe basilica imperii«. На једном другом месту (Летопис, стр. 295, хрв. редакција стр. 387) састављач хрватске редакције Летописа превео је израз »imperator Constantinopolitanae urbis« са „цесар из града цесарства“. А на трећем месту састављач за Константинопол има трећи назив „Цесарград“ („и врати се богата у Цесарград“). На три разна места састављач за појам Константинопол је употребио три разна израза: „град базилига цесарства“, „град цесарства“ и „Цесарград“. Као што видимо, уводне речи хрватске редакције Летописа попа Дукљанина немају никакве везе са грчким царем Василијем II, нити могу да послуже као доказ да је постојала нека старинска хроника која је започета да се пише у време владања тога грчког цара. По нашем мишљењу, онај датум „у лето 357“ исто тако није глоса, него је израз који потиче опет од самог

¹⁾ Du Cange, Glossarium, — Basilicus, Basilicos Graece dicitur Imperialis natura.

преводиоца, одн. састављача хрватске редакције. Име грчког цара Анастасија је преводилац изоставио. Зато га нема ни у Калетићевом ни у Папалићевом препису, одн. Марулићевом преводу. А преводилац није изоставио само име грчког цара Анастасија, он је избацио и име римског папе Геласија. Зашто је преводилац избацио име цара Анастасија? Свакако зато што је уместо имена грчког цара ставио годину догађаја. Уместо да догађај, хронички веже за име владара, као што је то урађено у латинској редакцији, преводилац је догађај датирао, тј. ставио је годину када се догађај, по његовом знању, десио. И ако избацимо из текста хрватске редакције оно што се односи на бискупе: Јермана, Сабина и Бенедикта, онда ће нам остати ово: „Краљујући цесар у гради базилиги цесарства... на лит господњих триста и педесет и седам, и тада изиде неки пук. „Преводилац одн. састављач хрватске редакције ставио је дакле најезду Гота у време оног цара који је владао 357. год. Преводилац одн. састављач хрватске редакције имао је дакле пред очима византијску империју од год. 357, тј. у времену када се она састојала из два дела: источног и западног. И свакако је састављач из тога разлога описао град Константинопољ као „грчкоцарски град империје“ (*«urbs basilica imperii»*). И, на крају, да кажемо још нешто. Ако би реч базилига — Василиј била глоса, коју је неки преписивач унео у оригинални текст хрватске редакције и ставио је тобож на криво место, поред речи град, уместо да је исту ставио на право место, тј. уз реч цесар, онда би отуд произлазило то да те речи Василиј није ни било у првобитном, оригиналном тексту хрватске редакције. И ако би почетне речи хрватске редакције биле и почетне речи оне тобожње старинске хронике, онда речи Василиј не би могло бити ни у тој тобожњој старинској хроници. Почетне речи хрватске редакције и те тобожње хронике морале би стога гласити: „Краљујући цесар у гради цесарства“. Ако би пак тако било, како би се онда могло из почетних речи Хрватске редакције закључивати да те речи представљају саставни део једне инвокације, и да нам те речи кажу да је та инвокација учињена за време владе цара Василија II, кад у тим речима нема ни помена о цару Василију? А ако реч базилига“ не би била глоса, него би била реч оригиналног текста, онда би отпао онај приговор да је та реч, као глоса, стављена на криво место, и интерпретатор не би имао право да ту реч премешта по вољи са једног места на друго и да од изрази „град базилига“ прави израз „цесар Василиј“ и да тако дотеран текст Летописа прогласи за саставни део инвокације учињене у време владе цара Василија. Према томе, остаје то да та реч стоји на свом месту, где и треба, уз реч „град“. А то јој место одговара и по латинској редакцији (*«urbs Constantinopolitana»*, преведено перифразом „град базилига“, грчкоцарски град). Као што видимо, ни у ком случају, било да је реч „базилига“ глоса било да није глоса, не може се из почетних речи хрватске редакције изводити закључак да је у време владе грчког цара Василија II била започета да се пише нека старинска хроника. Ако је тачно ово наше тумачење почетних речи хрватске редакције Летописа попа Дукљанина, онда пада цела та претпоставка о некој старинској хроници и њеном постанку у време владе цара Василија II, и све што је у вези са њом изведено. Израз „Краљујући цесар... на лит господњих триста и педесет и седам“ представља један хронолошки ослонац који нам каже да се оно о чему се даље у наставку прича (и тада изиде неки пук... ки се зовиху Готи“) десило у време оног цара византијске империје који је владао у грчкоцарском граду империје (Константинопољу) 357. год.

3. — Мединијево мишљење да је садашњи Летопис попа Дукљанина са садашњим текстом дубровачка прерада, никако се не би могло примити као тачно. Јер против таквог схватања данашњег Летописа најодлучније говори гл. IX Летописа. Та IX глава Летописа садржава наиме тезу дукљанско-барске архиепископије: да је дукљанско-барска архиепископија, по свом постанку, старија од дубровачке архиепископије. Око тога питања ко има јаче право на архиепископат и на епископије Горње

Далмације и друге, као на своје суфрагане, водила се љута столетна борба између ове две архиепископије. У гл. IX дукљанска црква представљена је као архиепископија и митрополија Горње Далмације, док је дубровачка црква представљена као обична епископија, потчињена салонитанској архиепископији. Не може се ни замислити да би неки дубровачки писац могао извршити прераду Дукљаниновог Летописа, оставивши у њему недирнуту IX главу са садржином супротном столетним претензијама дубровачке цркве.

* * *

** На дан 23 фебруара 1252. год. одржана је на двору папе Инокентија IV у Перуђи расправа по спору између архиепископата дубровачке и дукљанске цркве. Дубровачку цркву је на овом претресу представљао њен архиепископ Јован Млечанин, а дукљанско-барску њен архиепископ Јован де Плано Карпини. О том претресу сачуван је извештај архиепископа дубровачког Јована Млечанина. У томе извештају, између осталог, дубровачки архиепископ каже како је барски архиепископ Јован „између многих и нечувених ствари казао, и на то се заклео, и то да је у целој Далмацији, од старина, било само два архиепископата, а наиме Салона и Диоклеа, и наместо Салоне јесте Сплит, а наместо Диоклеје јесте Вар. И епископ дубровачки поднеже архиепископу сплитском, а град Дубровник нема ништа да послуже више и да се његова јурисдикција не простире даље него до брада које лежи испред града Дубровника“ (Т. Смичиклас, God. dipl. IV, стр. 481/82). Ст. Станојевић је приметио да између овог што је говорио барски архиепископ Јован и оног текста Летописа попа Дукљанина где се говори о посвети архиепископа, једног у Салони а другог у Диоклеји, и о организацији салонитанске цркве, има везе. (Ст. Станојевић, Борба за самосталност католичке цркве у неманићкој држави, стр. 140, прим. 2.). Ф. Шишић је отишао даље. Он из ових речи барског архиепископа Јована изводи закључак да је архиепископ Јован на том претресу употребио и Летопис попа Дукљанина, изневши га као доказ у корист права дукљанске цркве. Тај „историјски доказни материјал“ имао је „да да доказ, како је дукљанска митрополија основана заједно са обновљеном салонитанско-сплитском још у оно древно доба када су досељени Словени или Готи примили свети крст“ (Летопис, стр. 139). Слично мишљењу заступа и С. Пуџијера. Он мисли да је барски клер изнео пред папску курију Дукљаниново Летопис са његовом нарочито удешеном IX главом. (Историјски записи, Титоград 1959, св. 3—4, стр. 36). Не можемо се сложити са мишљенима ових аутора да је барски архиепископ Јован де Плано Карпини, на дан претреса 23. фебруара 1252. год. папској курији у Перуђи поднео и Летопис попа Дукљанина као доказно средство за оправданост својих навода, и то из разлога које ћемо изнети.

1) Прерада Дукљаниновог Летописа, па дакле и гл. IX, морала је бити извршена свакако после његове смрти, али пре 1252. год. Стога је прерада гл. IX морала бити млада, савремена. Она је могла бити лако утврђена, јер је није било у Дукљаниновој словенској редакцији, Књижици о Готима, као и у преписима учињеним са те редакције. А исто је тако није било ни у преводу, у латинској редакцији, у Либелусу Готоруму, и у првим преписима учињеним са те редакције. Да су поп Дукљанин и његов прерађивач били летописци IX века, дакле савременици догађаја и личности описаних у гл. IX Летописа, онда би гл. IX била она оригинална или прерађена, свакако била јак доказ пред папском куријом. Али једна скорашња прерада коју је противничка страна могла лако утврдити није могла, како мислимо, имати никакву доказну снагу у овој црквено-политичкој расправи пред папском куријом. Стога мислимо да је учени барски архиепископ Јован де Плано Карпини, када је онако говорио пред папском куријом, морао имати на уму неку старију писану исправу.

2) Заснивање дукљанске архиепископије у Светопелековој држави, како смо видели, падало би у време владе грчког цара Михаила III, и то у последњој години његовог владања. А Светопелек би после тога још

дуго владао. И тако би он био и савремени владар са грчким царем Василијем I. Овај грчки владар морао је оставити дубоку успону код Дубровчана и дубровачког клера, јер је цар Василије 869. год. спасао Дубровник од Арапа, који су га били опсели. Па је противничка страна, дубровачки архиепископ Јован, могла знати да су у то време земље око Дубровника (Захумска и Требињска и друге) признавале врховну власт цара Василија, а не неког краља Светопелека, који би, уз то, био још и владар крунисан по обичају римсом. У другој половини IX века водила се она велика борба за супрематију римске цркве, одн. за независност цариградске цркве од римске. А нарочито је та борба била оштро вођена између енергичног папе Николе I и ученог цариградског патријарха Фотија, за време владе грчког цара Михаила III. У ту борбу између двеју цркава, када је дошао на власт, умешао се и цар Василије I који је повео акцију за измирење цркава, па је тако дошло до сазивања VIII васељенског сабора. Сем тога, цар Василије I био је познат и са свог мисионарског рада баш код словенских (српских) племена како у Загорју тако и оних у Приморју, којима је послао свога легата са јерејима ради њиховог покрштавања. Поврх тога он је извршио и реорганизацију власти у тим земљама. Друга половина IX века, у коју је прерађивач Летописа ставио владу краља Светопелека и његов рад на покршавању свога народа и на реорганизацији политичке и црквено-политичке власти у тим истим земљама, била је исувише добро позната доба у црквеној историји, па су стога црквени великодостојници, у овом случају и папа Инокентије IV, и дубровачки архиепископ Јован Млечанин и барски архиепископ Јован де Плано Карпини, учени и чувени мисионар, морали знати и за римске папе Николу I и Хадријана II, и за цариградске патријархе Фотија и Игњатија, и за грчке цареve Михаила и Василија и за њихов рад на црквено-политичком и догматском пољу, али сигурно ништа нису могли знати ни за неког великог и светог краља Светопелека, ни за његов рад на покрштавању словенских племена која су живела на територији Горње Далмације и признавала врховну власт грчког цара Василија, и за његов рад на реорганизацији цркве и заснивању архиепископије у Диоклеји, која је у то време била епископија потчињена драчкој архиепископији. Противничкој страни, дубровачком архиепископу Јовану, није могло бити тешко да покаже лажност тих података једног младог Летописа, одн. његове још млађе прераде, да је та прерада била поднета папској курији као доказ за оправданост права барске цркве, а која прерада како у словенској редакцији, Књижици о Готима, тако и у латинској редакцији, Либелус Готорум-у, није ни постојала. И дубровачки архиепископ Јован Млечанин и барски архиепископ Јован де Плано Карпини, када су онако говорили пред папском куријом, на дан 23. фебруара 1252. год., нису стога никако могли имати пред очима црквено-политичке односе у Доњој и Горњој Далмацији у другој половини IX века. Они су стога морали имати пред очима те односе из неког другог времена.

3) У историјским изворима нема довољно података да бисмо могли поздано утврдити када је постала дукљанско-барска архиепископија а када дубровачка. Узима се да је дубровачка архиепископија основана булом папе Бенедикта VIII од 27. септембра 1022. год. Була је сачувана наводно у оригиналу. (Ив. Кукуљевић, *Cod. dipl. I*, стр. 104). Извесни стручњаци као: Diekamp, Sickel, Pflugk-Hartung и Sufflay сматрају је аутентичном. Други пак као: Јиречек, Ст. Станојевић и други сматрају је лажном. Ми се придружимо овим последњим. Том булом уздигао је папа Бенедикт VIII дубровачког епископа Виталиса I на достојанство епидаварско-дубровачког архиепископа и новозаснованој архиепископији доделио би као суфрагане епископије: у земљи Захумској (*in regno Lachomis*) и Србији (*et Sorbulia*) и Требињској (*et Tribunia*), као и у градовима: Котору, Бару и Улцињу. Була нема печата на себи, а завезана танка врпца која виси о њој, како је утврдио Diekamp, није оригинална. Имена су искварена: »Eritabritane« (Епидаварске), »Labusedi« (Дубровник), »Lachom-

mis» (Захумска) »Sorbulia« (Србија). Епископија Србија, која је у то време била под охридском архиепископијом, наведена је као дубровачка суфрагана епископија. А историјски извори нам кажу да је дубровачка црква у XI веку била епископија, а не архиепископија. Има дакле и довољних и јаких разлога да се мора посумњати у аутентичност ове исправе. Искварена имена тумаче се као алжавост палске канцеларије (Ф. Шишић, Летопис, стр. 71). Међутим, такво тумачење могло би се примити само ако бисмо потпуно сигурно знали да је била аутентична. Али ми то не знамо. Иначе, имена су могла бити, као што се то дешава, намерно искварена од стране фалсификатора, да би изгледала више старинска. У једној исправи о. 1054. г. Виталис II назива се дубровачким епископом. А у једној исправи исправи од 1074. год. папа Гргур VII назива истог Виталиса II епископом (Ив. Кукуљевић Cod. dipl. I, стр. 112 и 148). Из ових исправа произлази да је дубровачка црква у другој половини XI века постојала као епископија. Те исправе су доказ да била папе Бенедикта VIII од 27. септембра 1022. год. није аутентична исправа. Ф. Шишић каже: „Очито је да после Витала I није више ниједан дубровачки епископ примио од папе палиј. Што се пак тиче суфрагана подређених дубровачком архиепископу 1022, јамачно није се ниједан покорио његовој власти“ (Летопис, стр. 77). Међутим, та претпоставка да се дубровачка црква није могла организovati у архиепископију услед тога што њени назначени суфрагани епископи нису хтели да признају ову булу папе Бенедикта VIII, нити Виталиса I за свога архиепископа, јесте само гола претпоставка. Та побуна епископа у земљама Захумској, Требињској и Србији, и у градовима Котору, Бару и Улцињу против папе Бенедикта VIII не би била нимало вероватна. То би била побуна не само против папе Бенедикта VIII него и против грчког цара Василија II. Јер су оне три земље (»tria regna«) и град Дубровник, као и градови Котор, Бар и Улцињ, били у власти грчког цара Василија II. Заснивање дубровачке архиепископије морало би бити извршено, на првом месту, по вољи Василијевој, јер је цар Василије II био тај који је, по завршетку рата са македонским царем Самуилом, преуредио црквено-политичке односе у земљама које је раније македонски цар Самуило успео да стави под своју власт и да их црквено-политички уреди. Он је укинуо патријаршију у Охриду, коју је засновао цар Самуило, и само је Василије био тај који је могао укидати одн. заснивати архиепископије у освојеним земљама. Он је себи задржао право да сам поставља архиепископа у Охриду, а свакако и у другим местима у освојеним земљама (Ј. Острогорски, Историја Византије, стр. 151.) А како је он енергично и самовласно поступао у својој црквено-политичкој реорганизацији доказ су његове речи: „Митрополиту драчком заповедамо да остане само на свом престолу и да се задовољи подручјем и имањима што има око себе“, како се каже у једној његовој исправи. (Др Б. Прокић, Постанак охридског патријархата, Глас САН, књ. XC). Само је он могао да изузме превалитанске епископије испод власти драчког архиепископа и само је он могао оне епископије у „трима земљама“ да изузме испод власти оне архиепископије којој су оне дотле биле потчињене и да их стави папи на располагање. Само би дакле по његовој вољи и жељи папа Бенедикт VIII могао ставити те епископије под јурисдикцију дубровачку и на тај начин дубровачку епископију подићи на степен архиепископије. Ако папа Бенедикт VIII није био у стању да сам сломи отпор и натера на послушност епископе који су живели у оним трима земљама и градовима, он је јамачно био у стању, уз помоћ Василијевој, да збаци те непослушне епископе и постави друге — јер је Василије II освојене земље организовао у грчке теме и имао их тако у својој непосредној власти — ако је заснивање дубровачке архиепископије било заједничко и споразумно дело папе Бенедикта VIII и цара Василија II. Ако би дакле ова била аутентична, онда би то значило да упркос жељи и вољи и папе Бенедикта VIII и цара Василија II дубровачка архиепископија није могла бити створена услед побуне и отпора епископа који су имали да буду њени суфрагани еписко-

пи. Ова претпоставка о тобожњој једнодушној побуни свих 6 суфраганих епископа, без иједног изузетка, која би омила стварање дубровачке архиепископије, није стога нимало вероватна.

Аутентичност ове буле папе Бенедикта VIII спорио је и барски архиепископ Јован де Плано Карпини пред папском куријом на претресу од 23. фебруара 1252. год. Предмет спора на овом претресу морало је бити питање која од двеју држава, барска или дубровачка, има јачу правну основу да постоји као архиепископија. Одлучујућа околност при решавању овог питања је била старина права, која је дакле од ових двеју архиепископија хронолошки, по времену свога заснивања, била старија. Из извештаја дубровачког архиепископа Јована Млечанина може се разабрати да су обадва архиепископа, и барски и дубровачки, пред папом морали изнети доказе у прилог старијег постања архиепископата својих цркава. Дубровачки архиепископ Јован тврдио је како се у извештају наводи, да су три земље (*»tria regna«*): Захумска, Србија и Требињска, као и све превалитанске епископије, биле од старина (*»abantiqno«*) подложне дубровачкој архиепископији. Као главни доказ за ово своје тврђење дубровачки архиепископ Јован морао је поднети тобожњу оригиналну булу папе Бенедикта VIII, јер би она временски била најстарија папска була у оригиналу којом би дубровачка архиепископија располагала и коју је архиепископ Јован могао поднети. О тој були је дакле морало бити речи на том претресу. У извештају архиепископа Јована има једно тумачење које се односи баш на булу папе Бенедикта VIII од 27. септембра 1022. год. То је оно место где он каже да је назив Србија само друго име за Босну (*»regnum Secuillie quod est Bosna«*). „Земља Србија“ у були папе Бенедикта VIII значи дакле Босну. То је могао бити одговор на приговор, можда учињен од стране барског архиепископа Јована, да је земља Србија потпадала под охридску архиепископију. Те три земље — *»tria regna«* — наводи дубровачки архиепископ Јован у свом извештају оним истим редом како су оне наведене и у були папе Бенедикта VIII, тј. Захумска, Србија, Требињска.

Други податак који говори у прилог тога да је на претресу пред папском куријом било речи о були папе Бенедикта VIII био би овај. У були папе Бенедикта VIII, поред епископија у трима земљама, Захумској, Босни и Требињској, помињу се од превалитанских епископија само две: она у Бару и она у Улцињу. Намеће се питање, међутим, шта је било са осталим превалитанским епископијама: у Диоклеји, Скадру, Пилоту и Дривасту. Барски архиепископ Јован морао је учинити примедбу и у том погледу, јер из извештаја дубровачког архиепископа Јована може се разабрати да је он пред папском куријом дао управо одговор на то питање. Наиме, дубровачки архиепископ Јован је тврдио да се *»regnum Tribunpie«* простирао све до граница драчке архиепископије, а то ће рећи све до граница љешке епископије. Он је тиме свакако хтео да каже да је земља Требињска својом територијом обухватала све превалитанске епископије које су се на њој налазиле, па дакле и оне у Скадру, Пилоту, Дривасту и Будви. На тај начин, дубровачка архиепископија добила би булом папе Бенедикта VIII у своју јурисдикцију не само епископије у градовима Котору, Бару и Улцињу него и оне у Скадру, Пилоту, Дривасту и Будви. А за доказ тога дубровачки архиепископ Јован морао је поднети папској курији препис тобожње буле папе Захарија од 16. маја 743. год., у којој су све те епископије набројане под својим именима. А епископија у Диоклеји се и не спомиње, ни у були папе Бенедикта VIII ни у були папе Захарије, јер би тобож права те епископије била прешла на барску епископију. На тај начин, у Диоклеји, у време буле папе Бенедикта VIII, не само да није постојала архиепископија него није постојала ни посебна епископија. Теза дубровачког архиепископа Јована Млечанина је стога морала бити да пред папском куријом докаже да су у време буле папе Бенедикта VIII, и даље у XI веку, у целој Далмацији, и Доњој и Горњој, постојале само две архиепископије: салонитанска у Сплиту и епископска у Дубровнику.

Сада да споменемо још један податак, важан за питање хронологије, а који налазимо такође у извештају дубровачког архиепископа Јована. То је онај податак у коме он каже да се земља Босна простирала све до граница калочке архиепископије. А архиепископија у Калочи, у Угарској, заснована је негде пред крај прве половине XI века. Дакле и из овог податка произилази да се пред папском куријом, на дан 23. фебруара 1252. год., расправљало о стању црквенополитичких односа међу далматинским црквама у XI веку.

И најзад, има још један податак који нам опет потврђује да су дубровачки архиепископ Јован Млечанин и барски архиепископ Јован де Плато Карпини, спорећи се око права својих цркава, имали пред очима односне далматинских цркава у XI веку. У наведеним речима барског архиепископа Јована налази се и израз »tota Dalmatia«, што значи да је он говорио о времену када је цела Далмација (и Доња и Горња) била под једном црквеном јурисдикцијом, под римском јурисдикцијом. А то време никако није могао бити ни девети ни десети век, јер су у то време епископије Горње Далмације (превалитанске) биле суфрагане епископије драчке архиепископије и биле под цариградском јурисдикцијом. И тек у XI веку је цела Далмација дошла у римску јурисдикцију и тек тада су у оквиру »tota Dalmatia« постојале две Далмације, као две црквено-политичке области, свака са својим црквено-политичким средиштем, свака са својим архиепископатам. Из свега досад реченог произлази, када је барски архиепископ Јован пред папском куријом, на дан 23. фебруара 1252. год., тврдио да су у целој Далмацији постојала само два архиепископата: салонитански у Сплиту и диоклитански у Бару, да је он морао имати пред очима стање далматинских цркава у XI веку, а никако стање тих цркава у IX веку.

Насупрот ономе што је тврдио дубровачки архиепископ Јован, барски архиепископ Јован де Плато Карпини морао је спорити аутентичност како буле папе Бенедикта VIII тако и преписа буле папе Захарија. Сасвим је разумљиво и потпуно вероватно да је он то морао урадити, јер како би он пред папском куријом могао тврдити, као истину, нешто што је било сасвим супротно тим булама, ако би признавао њихову аутентичност? А папска курија није могла себи створити убеђење да су поднети докази, була папе Бенедикта VIII и препис буле папе Захарија, били веродостојни документи. Да су те буле биле аутентичне, оне би представљале потпуне доказе, преко којих папска курија не би могла прећи, те би морала пресудити спор у корист дубровачке цркве. Папска курија није донела никакву пресуду по овој тужби дубровачке цркве против барске. А дубровачка је црква даље вођење спора по овој својој тужби напустила. Була папе Бенедикта VIII је дакле била лажан документ. А са тим се као што смо видели, слажу и искази историјских извора, који говоре о дубровачкој цркви као о епископији.

4) Неоспорно постоји извесна сличност између онога што је говорио барски архиепископ Јован пред папском куријом и онога места Летописа попа Дукљанина где се говори о посвећивању архиепископа у Салони и Диоклеји. Та сличност је сасвим разумљива. Ако су стварно постојале у „старо време“ у Далмацији само два архиепископата, један у Салони а други у Диоклеји, онда је извесна сличност неузбежна, ако две личности говоре или пишу о томе колико је архиепископата било у прво време у Далмацији и који су то били. Али то никако не може да значи да је барски архиепископ Јован то морао сазнати из прерађеног текста Летописа попа Дукљанина, јер је дукљанско-барски архиепископ Јован о томе могао сазнати и више и тачније из архива свога архиепископата, као што ћемо то одмах видети. Док у историјским изворима, као што смо видели, има доказа да дубровачка црква у XI веку није постојала као архиепископија, дотле у историјским изворима има доказа да је дукљанско-барска црква у XI веку постојала као архиепископија. Сплитски архијакон Тома саопштио нам је једну причу о постанку дукљанско-барске архиепископије у XI веку, у време сплитског архиепископа Добраља (о. 1030—1050). Оставимо на страну Томино причање о томе како је постала та архиепископија.

За наше питање главно је то да је по њиховом писању барска архиепископија постојала у XI веку, пре буле пале Клементија III Виберта. Други податак из историјских извора да је дукљанско-барска архиепископија постојала у XI веку садржан је у писму барског епископа Гргура, упућеном сплитском архиепископу Рајнерију о. год. 1177. У томе писму епископ Гргур каже да је тражећи истину из старинских исправа и споменика и других разних података нашао да је салонитанска црква некад имала власт и примат над целом Далмацијом (*»totius Dalmatie dominatum et primatum«*), и да се диоклитанска црква, с пристанком салонитанске цркве, устројила као митрополија Горње Далмације. А у писму истог епископа Гргура, писаном сплитском каноником Гвалтерију, још раније, о. год. 1173, каже се: „Јер знамо да је салонитанска црква имала примат над целом Далмацијом“ (*»primatum in tota Dalmatia provincia«*) и да је била матица наше цркве. У првом писму барски епископ Гргур моли сплитског архиепископа Рајнерија да поради на папској курији да добије палијум, а он ће признати сплитској цркви примат над целом Далмацијом. И у ова два писма барског епископа Гргура употребљен је израз *»tota Dalmatia«*. И ова два писма Гргурова говоре дакле о односима далматинских цркава у XI веку. И ова два писма нам кажу да су у XI веку постојале у целој Далмацији две цркве: салонитанска и диоклитанска. И ова два писма нам кажу да су обадве цркве биле архиепископије. То доказује израз „примат“, јер се о примату не може говорити ако би салонитанска црква била архиепископија а диоклитанска црква њена суфрагана епископија. О примату над целом Далмацијом може се говорити само ако је диоклитанска црква, као архиепископија, имала власт у Горњој Далмацији, а салонитанска црква да је поврх власти у Доњој Далмацији, имала власт (врховну) и над целом Далмацијом. У писму се даље каже да се диоклитанска црква устројила у митрополију Горње Далмације, уз пристанак салонитанске цркве (*»quod Dioclitana eccle sia . . . in metropolim predictae Salonitane ecclesie consensu se ordinavit«*). Те речи не би никакво могле значити то да је салонитанска црква уздигла диоклитанску цркву на степен архиепископије. Она то право није могла имати. Диоклитанска црква је већ морала бити архиепископија. Али она се устројила као католичка митрополија Горње Далмације уз пристанак салонитанске цркве, тј. салонитанска црква је признала диоклитанску за митрополију Горње Далмације, а ова је салонитанској цркви признала примат над целом Далмацијом. На тај начин салонитанска црква је задобила власт и примат над целом Далмацијом (*»totius Dalmatie dominatum et primatum obtinuit«*). Салонитанска црква није дотле над диоклитанском црквом имала никакву власт јер дукљанска архиепископија дотле није попадала под римску јурисдикцију. Ту се радило дакле о прикључењу диоклитанске цркве салонитанској цркви, као својој матици, и стварању једне црквене власти, примата, над целом Далмацијом. Том приликом, као што се из писма епископа барског види, барска црква је преузела место диоклитанске цркве и спојила се са њом у дукљанско-барску (*»Dioclitana ec clesia cuius vices Antibarensis ecclesia in se recto transtulit consilio«*). И тако из свега напред изложеног видимо дакле да је диоклитанска црква постојала као архиепископија и митрополија Горње Далмације у XI веку још много пре од дана издавања буле пале Клементија III Виберта од 8. јануара 1089. год. Остаје нам још да изложимо кад је и на који начин, по нашем мишљењу, устројена диоклитанска црква као архиепископија. (Т. Смичиклас, *Cod. dipl. II*, стр. 159, 170).

По једном сачуваном списку, за који се мисли да потиче с краја IX или с почетка X века, епископије у Диоклеји, Скадру, Дривасту, Полату и Бару биле су подложне епископије драчкој архиепископији. (М. Šufflay, *Acta Alb.*, стр. IV). Крајем X века драчка архиепископија и њене подложне епископије нашле су се, услед освајања од стране македонског цара Самуила, у његовој држави. Али Драч је 1005. год. поново потпао под грчку власт. Услед тога драчка архиепископија нашла се поново у држави Василија II, док су њене подложне епископије остале у Самуиловој држави. Тако су дакле силом околности, услед ратних операција и освајања, пре-

валитанске епископије остале без своје митрополије. Услед тога цар Самуило, одн. охридски патријарх, морао је исте епископије или ставити под власт неке друге архиепископије или од њих формирати нову архиепископију. Мислим да се може примити као вероватна претпоставка да је цар Самуило ову ствар решио тако што је у држави свога зета, дукљанског кнеза Владимира, устројио нову архиепископију у Диоклеји, којој је подвргао све превалитанске епископије, а сем њих још и епископије у Требињској, Захумској и Босни, будући су и све ове земље биле у власти и држави Самуиловој. У прилог овог нашег мишљења говори прво ово. Кад је цар Василије II успео, 1118. год., коначно да сруши Самуилово царство, он је новоосвојене земље преуредио и у политичком и у црквено-политичком погледу. Тако су драчкој архиепископији, после црквено-политичке реорганизације од 1020., остале само околне, граничне епископије око Драча. Остале су од ње отпале. То нам оведоче речи цара Василија: Митрополиту драчком заповедамо да се задовољи подручјем и имањима што их има око себе. А то значи да превалитанске епископије приликом ове реформе нису враћене драчкој архиепископији. Друго. Превалитанске епископије, као и оне друге у Требињској, Захумској и Босни, приликом те реформе, када је цар Василије преуредио црквене односе на подручју бивше патријаршије у Охриду, нису потпале ни под охридску архиепископију, јер их нема у списку оних епископија које су припале охридској архиепископији. (Б. Прокић, н. д. стр. 237). Оне нису дакле после реформе биле суфрагане епископије ни драчке ни охридске архиепископије. А то онда значи да су оне морале остати у оном саставу у коме су биле за време владе цара Самуила, тј. оне су морале бити у саставу неке треће архиепископије, коју цар Василије није укинуо, већ ју је оставио да и даље постоји. То је морала бити дукљанска архиепископија коју је македонски цар Самуило створио у држави свога зета, дукљанског кнеза Владимира.

Ако би било овако као што смо изложили, онда би у овој дукљанској архиепископији, створеној за време Самуиловог царства у дукљанској држави, црквени језик морао бити словенски. Има један податак у Летопису попа Дукљанина који такође говори у прилог тога. То је оно место у Летопису где се говори о једној епизоди из рата кнеза Војислава против Грка, око год. 1043. На томе месту се каже да су се, гонећи и тукући Грке, сусрели у једној шуми кнез Војислав и син му Гојислав, и не познавши један другог, јер су били толико умрљани прахом и крвљу, напали један на другог. „Боже помилуј“, узвикнуо је кнез Војислав кад је Гојислав успео да га обори с коња. Те речи исто су што и речи „Господи помилуј“ из словенске литургије. Кнез Војислав је морао бити непомирљиви противник Грка и свакако је за време дуге борбе са Грцима за успостављење и независност дукљанске државе прекинуо односе са грчком црквом и прикључио се западној цркви. Онај споразум између салонитанске и дио-клитанске цркве, о којем смо говорили напред, морао је бити закључен у то време, око четрдесетих година XI века. Као што је познато, латински далматински клер је на сплитском синоду 1060. год. спрове енергичну и одлучну борбу против употребе словенског језика као црквеног језика, и забранио вршење црквене службе на словенском језику и посвећивање у свештеничке чинове лица која нису знала латински језик. Папа Александар II потврдио је те закључке и наредио њихово извршење. На акту папске канцеларије стоји забележено: »Alexander, regi et episcopis Dalmatiarum«. Закључци су дакле достављени на извршење „краљу и епископима двеју Далмација“. Из ове забелешке би произлазило ово. Израз »regi« морао се односити на тадашњег краља хрватског Петра Кресимира IV. А израз »Dalmatiarum« морао је значити Доњу и Горњу Далмацију. Закључци су достављени дакле и епископима Горње Далмације, а то ће рећи суфраганим епископима дукљанске архиепископије, али не и дукљанском краљу Михаилу. А то би морало значити да је далматински латински клер доносио ове закључке морао имати пред очима првенствено цркву у хрватској држави. Из писања сплитског архијакона Томе види се да су ови закључци у Хрватској енергично спроведени, јер су, како он пише, све словенске цркве биле затворене. Из тога факта што име

краља Михаила није споменуто, нити се циљало на њега, произлази да од њега није ни тражено извршење ових закључака. Што се тиче епископа Горње Далмације, сасвим је могућно да су ти закључци могли бити упућени и дукљанско-барској архиепископији јер је сплитски архиепископат имао, у то време, како смо напред видели, примат над целом Далмацијом. А сем тога, ти су закључци садржавали и друге одредбе, као оне о ношењу дуге браде и косе, о давању дарова епископима и поповима и још друге. Али да ли су и колико ти закључци били извршавани, то се не зна, јер о томе нема података у историјским изворима. Далматински латински клер свакако је силом прилика био принуђен да у дукљанској држави, поред латинског и грчког језика, трпи и словенски језик као црквени језик. Јер је тај клер пре неких двадесет година, као што смо видели, када се дукљанско-барска црква, по споразуму, потчинила под примат салонитанске цркве, признао дукљанско-барску архиепископију, у којој је свакако и словенски језик био црквени језик. Али, када је дукљански краљ Михаил затражио од папе Гргура VII палијум за дукљанско-барског архиепископа Петра, он га није могао добити. Свакако, папа Гргур VII, иако није био непријатељски расположен према краљу Михаилу, није могао прећи преко синодалних закључака. По нашем мишљењу, употреба словенског језика у дукљанско-барској цркви морала је бити разлог што папа Гргур VII није хтео признати дукљанско-барску архиепископију и стога није хтео да пошаље њеном архиепископу архиепископски плашт. Али, што није хтео да уради један Гргур VII, урадио је Климент III Виберт. На молбу Бодина, „велеславног краља Словена“, папа Климент III послао је дукљанско-барском архиепископу Петру архиепископски плашт и тиме признао дукљанско-барску архиепископију, издавши о томе своју булу од 8. јануара 1089. год. Није дукљанско-барска архиепископија том булом папе Клементa створена, њоме је само формално признато једно стварно постојеће стање. И нису празне речи у тој були: »secundum morem graed-essorum tuorum«, нити је то одјек неке тобож измишљене традиције. Претходници Петрови били су стварни архиепископи. То је морало бити познато и папи Клименту III и далматинском латинском клеру, јер је њима морао бити познат и онај напред споменути споразум између салонитанске и диоклитанске цркве. „Дукљански Готи“ у држави велеславног краља Бодина могли су сада слободно вршити црквену службу на словенском језику. О тим „Дукљанским Готима“ могао је и поп Дукљанин слободно написати своју Књижицу о Готима, „готским писменима“, и могао ју је слободно превести и на латински језик, за употребу латинске барске сабраће дукљанско-барског архиепископата. Та Дукљанинова Књижица о Готима није била јеретичка, нити је говорила о јеретичима, чијим јуначким делима би имала да се наслађује барска латинска младеж.

И тако видимо да су за време целог XI века постојале у целој Далмацији само два архиепископата: салонитански у Сплиту и диоклитански, прво у Диоклији, а затим у Бару. То стање далматинске цркве имао је пред очима барски архиепископ Јован де Плано Карпини када је онако говорио пред папском куријом. И за доказ тога је он морао поднети оне старе исправе и споменике (»antiqua rescripta et monumenta«), о којима је говорио његов претходник барски епископ Гргур у свом писму сплитском архиепископу Рајнерију. Ако упоредимо говор барског архиепископа Јована са писмом његовог претходника барског епископа Гргура архиепископу Рајнерију, онда ћемо моћи да утврдимо следеће: 1) архиепископ Јован каже »ab antiquo«, тј. од старина, у старо време, а епископ Гргур каже »ex antiquis rescriptis«, тј. из старих писама, или из писама из старог времена. 2) Архиепископ Јован каже »in tota Dalmatia«, а барски епископ Гргур каже »totius Dalmatie«. И један и други су употребили исти израз »tota Dalmatia«. 3) Архиепископ Јован каже да су у целој Далмацији постојала само два архиепископата, један у Салони а други у Диоклији. А епископ Гргур каже да су у целој Далмацији постојале две митрополије: салонитанска и диоклитанска. 4) Архиепископ Јован каже да је »in loco Diocleest Antibarum«, а епископ Гргур каже »Dioclitana ecclesia cuius vices Anti barensis ecclesia«. Постоји, дакле, као што видимо, пот-

пуна сличност између оног говора архиепископа Јована и писања епископа Гргура. А то без икакве сумње значи да је архиепископ Јован, када је тако говорио пред папском куријом, имао пред собом писмо свога претходника и она документа о којима се говори у писму, а никако Летопис попа Дукљанина, одн. његову прераду. Он је говорио о стању далматинских цркава у XI веку («*tota Dalmatia*»), а не у IX веку. Стога ми слим да је потпуно искључена претпоставка да је барски архиепископ Јован пред папском куријом као доказно средство за права барске цркве употребио Летопис попа Дукљанина, одн. нарочито сачињену и удешену IX главу Летописа. Из свега досад реченог произлази да сврха прераде првог дела Летописа попа Дукљанина, од стране његовог прерађивача, није могла никако бити да би та прерада могла да послужи барској цркви, као доказно средство за њена права, у њеном спору са дубровачком црквом. Сврха прераде је дакле морала бити нека друга (За молбу краља Михаила папи Гргуру VII видети Ф. Шишић, Повијест Хрвата, стр. 570. — О лажности буле папе Александра II, Sufflay, Acta Alb., vol. I.)

Résumé de l' article de Borislav Radojković:

L' ÉTAT DU ROI SVATOPLEK ET DE SES DESCENDANTS

L' auteur démontre que le roi Svatoplek était un personnage inventé aussi bien que son État de Valdevina à Bambalona de même que l'assemblée de son peuple à Dalma. Tout cela présente un remaniement prémédité et systématique, du texte original du pope Dukljanin et pour certain but. L' écrivain réfute l' hypothèse de M. Medini que la première partie de la Chronique de Dukljanin renferme une chronique plus ancienne. On prouve que le pope Dukljanin connaissait l' oeuvre de C. Porphyrogénète De adm. imp. dont il, fit usage en élaborant sa chronique. Les souverains de Dukljanin: Vladimir, Chranimir, Crepmimir, Pribislav et Časlav sont les mêmes personnages que ceux de Constantin: Vlastimir, Talimir, Cucimir, Pribislav et Časlav. Le texte original de Dukljanin de l' époque du souverain Vladimir (Vlastimir) jusqu'au souverain Pavlimir inclusivement a parlé de Trebinjska et de ses souverains avant que Trebinjska fût devenue une principauté apanagée par Duklja (Docléa). À partir de l' endroit où l' on parle du souverain Selimir jusqu'à l' endroit où l' on parle du souverain Vladimir dans le texte de Dukljagng, d' après l' auteur, on a dû parler de la principauté Zahumska et de ses souverains avant que Zahumska fût devenue une principauté apanagée par Duklja. À l' endroit où parle du roi Svetoplek dans le texte original de Dukljanin on a dû parler de Mihail Višević, prince de Zahumlje.

Le but du remaniement du texte original de Dukljanin de la part de son remanieur a été à démontrer la naissance et la légitimité du rite vieux slave (slavon) dans les églises catholiques slaves en région de Valdevina à Bambelona.

Dans l' article on réfute l' hypothèse que la Chronique du pope Dukljanin ait été remise à la curie papale à Pérouse le 22 février à l' occasion des controverses sur le différend entre l' archevêché de

Dubrovnik (Raguse) et celui de Duklja — Bar (Antivari) comme une preuve démonstrative pour la défense du droit de l'Église docléate-antivariaine sur l'archevêché. On interprète le compte rendu de l'archevêque ragusain Jean se rapportant à ce différend devant la curie papale sur l'état des Églises dalmates au XIe siècle. L'auteur démontre que la bulle du pape Benoît VIII du 27 septembre 1022 était un document faux. Il interprète les lettres de l'évêque de Duklja — Bar Grigore adressées à l'archevêque de Split (Spalato) Rainer et au chanoine Gaulteri ainsi que la formation du primat de l'Église salonitaine (de Salona) sur toute la Dalmatie. L'auteur place la fondation de l'archevêché à Duklja au temps de l'empereur macédonien Samuel, tandis que le rattachement de l'Église docléate à l'Église occidentale et la transformation de l'archevêché orthodoxe de Duklja à l'archevêché catholique de Duklja — Bar ainsi que la fondation du primat salonitain sur toute la Dalmatie l'auteur place vers la quarantaine du XIe siècle au temps du prince docléate Vojislav. D'après l'auteur les »Goths« étaient les continuateurs de la »doctrine de Méthode«, c'est-à-dire de l'emploi du vieux slave et des livres ecclésiastiques slaves. Les goths de Dukljam, dont il écrit dans son *Libellus Gothorum*, étaient des habitants slaves de l'État de Duklja de religion catholique qui dans leurs Églises employaient des livres ecclésiastiques slaves et ils faisaient des offices religieux en vieux slave.